

Palackého program práce historické. *)

Počínáme nový ročník svého časopisu na r. 1898 tímto velkým jménem. Za nedlouho bude nás plných sto let dělit ode dne, kdy se narodil největší historik český (14. června 1798). Největší historik — to pro význam Palackého nestačí; byl největší muž, jenž v těchto sto letech vyšel z národa českého. Ze to, co každý uznává, také všestranně a podrobně bude vypsáno a vylíčeno v jubilejní literatuře nastávajícího roku, tolik nelze očekávat. Podobně jako má být letos teprva položen základní kámen k budoucímu pomníku Palackého, tak přinese snad tento rok teprv základ pro budoucí biografii jeho, totiž korespondenci, ne-li úplně již vydání, aspoň počátek jeho. Cenné příspěvky slibuje dále *Sborník*, jež chystají Společnost nauk a Akademie; zejména bylo by důležité, aby se tím způsobem zachovaly pro budoucnost upomínky dosud žijících vrstevníků Palackého, kteří jej znali a s ním se stýkali již před r. 1848 v plné síle jeho mnohostranného působení. Cenný bude v té příčině, jak bylo patrné z přednášky v Hist. spolku (Č. Č. H. III. 262), zvláště příspěvek V. V. Tomka, po Palackém druhého historika našeho. Byl to vlastně kus autobiografie, co jsme tehdy slyšeli. Ale Tomek, vypravuje o svých počátcích, o tom, jak sám se stal historikem, nemohl než zase a zase vrátit se k Palackému. A tu v příkladu snad ještě lépe, než by to ukázalo přímé líčení, bylo patrné, jak celý český život národní byl před r. 1848 veden a řízen Palackým. Vidíme tu muže, jenž všude pracuje napřed pro budoucnost. Tak poznává v Tomkově budoucího historika, postavil jej hned také na pravé místo. Vidíme tu muže, kterému by se byla podle celé jeho povahy a podstaty přičila každá činnost fragmentární. Byl z těch, kteří přinesli s sebou vlastnosti, jež dávají schopnost a také právo vládnouti jiným. . . Palacký pracoval od počátku a všude pro budoucnost a podle podrobného, dobře promyšleného programu. A proto také, když nepřizná poměrů po r. 1848 činnost jeho ve své všestrannosti byla omezoována, když pokračující stáří

*) Č. Č. H. IV. (1898) str. 1—11.

nutilo věnovati se hlavně jednomu dílu, Dějinám, a když Palacký smrtí byl odňat českému národu, nastávala a nastala tím mezera v jeho organizaci, která vyplněna nebyla a ani vyplněna již býti nemohla. Jest právě Palacký z buditelů, t. j. vychovatelů národa českého největší a poslední. Jen že vychovatelská činnost jeho, ač nepřestala do konce jeho života, tím přece omezena byla (odtud také hluboká roztrpčenost jeho pro to, co mu ukládala reakce let padesátých před časem a příliš brzo.

Palacký jest první velký historik, jenž vyšel z českého národa. Ve středním věku leda Kosmas (třeba každou dobu měřiti měřítkem jí vlastním) nezůstal příliš daleko pozadu za jinými lepšími kronikáři své doby; na počátku nového věku vynikl Bartoš, ale dílo jeho je omezeno co do jeviště a času. Dějepisce hledal a přece nenašel, totiž takového, jenž by byl stačil na svůj úkol, Karel IV., humanismus pak nám nezbudil žádného českého Livia, z jakého se Poláci těší ve svém Dlugošovi. . . Palacký měl předchůdce, ale latinský jazyk Dobnerova díla a nešťastná forma) — komentář k Hájkovi — jsou příčinou, že se sice o Gelasiu Dobnerovi s pochvalou mluví, ale málo kdo jej také zná a oceňuje podle zásluhy. . . Palackému mezi historiky jeho doby — není ostatek snadno ho vřaditi do určité vrstvy — sluší jedno z prvních míst. A to místo také podrží. Podrží je v literatuře světové, do které patří tím, že jako historiograf království Českého, jazykem utrakvistického, své dílo skládá anebo aspoň vydával — v první části dříve, než česky — také jazykem německým (žádný slovanský národ si ho neovojil překladem), podrží je zvláště a na všecku budoucnost v literatuře české, které náleží jeho dílo nejen jako první znamenité vypsání české minulosti od nejstarších dob až ku prahu novověku, nýbrž zároveň jako část a výraz té doby, kdy povstalo, a jako výraz ducha a snah toho muže, jenž je — pravě κτῆμα ἐς αἰῶν — národu českému daroval.

Kdo tak cení Palackého, osobnost jeho i dílo jeho, smí snad bez obavy vysloviti, že, když vyšel poslední díl Dějin, první byl co do obsahu již zastaralý²⁾ a že jim jest ještě více dnes. I jinde přijdou jiní a na základě nově přibýlých pramenů neb úplnějším vyčerpáním starších rozmoží zásobu našich vědomostí (namnoze, zvláště po 15. století, učinil to Tomek, tedy právě pro nejstkvělejší část díla Palackého), a přece i potom jako jméno Gibbonovo neb Macaulayovo zůstane jméno Palackého velkým jménem historické literatury tohoto století a česká zvláště jej vždy počítati bude mezi své klassiky. Pa-

1) Srovn. Würdigung XIX.

2) Vlastně českého zpracování první dílu hned, jak 1848 vyšel. Palacký sám na to naráží v předmluvě.

lacky nikdy nebude jen předchůdcem někoho, kdo by přišel po něm, jeho díla nepotká nikdy osud díla Dobnerova.

Palacký prvotně měl úmysl vypsati dějiny české celé. Ale přípravě práce se prodlužovaly, a dílo samo nabývalo vždy větších rozměrů. Dán mu za hranici r. 1526. A tak nedospěl Palacký, jak mnil, až do velkého rozhraní dějin českých, do r. 1620!¹⁾ Ale i r. 1526 jest rok rozhodný. Tenkrátě vlastně již bylo předurčeno, že Čechy strženy budou do proudu katolické reformace, tak zvané protireformace, kterou sice nabýly zase jednoty náboženské, bezmála úplně, než za jakou cenu, s jakými pohromami a ztrátami českého národa, nenahraditelnými a neodčinitelnými!

Palacký pokládal svoje Dějiny rokem 1526 „za ukončené sice, ale nikoli za dokonané“. Hledalť sobě nástupce v historiografii a pokračovatele v Dějinách, i nacházel jej v *Ant. Gindelym*. Tyto naděje se potom nesplnily. Také Gindely má a podrží své místo, vynikající a zaslužené, v historické literatuře tohoto století.³⁾ Byl by se mohl státi nástupcem Palackého jako od země ustanovený historiograf, byl by mohl počítati tam, kde Palacký přestal, avšak za pokračovatele v díle Palackého Gindely se již proto nehodil, že, kdežto Palacký přestal psáti německy a staral se potom jen o překlad svého díla do němčiny od jiných, byl by psal německy, ponechávaje překlad do češtiny jiným. Ale jde o více než o jazyk. Byl Gindely vlastně bez národnosti, byl zástupce tohoto zvláštního typu v Rakousku dříve možného a dosti rozšířeného, nyní přestávajícího. A dále Palacký byl protestant a psal o dějinách českých v době husitské jako protestant.⁴⁾ Gindely byl katolík, což se však, ačkoli to od německých protestantských spisovatelů často bývá vytýkáno, čtenáři v dílech jeho jeví málo, leda v předmluvě a v prvních kapitolách Dějin Bratří českých. Gindely byl ve svých spisech národnostně a nábožensky bez barvy; v posledním však díle, po smrti jeho vydaném, v Dějinách protireformace, ozval se v něm ne sice Čech, ale člověk. Palacký přihlásil se pro svou osobu k tra-

1) Ze to byl úmysl Palackého, patrné z předmluvy k 3. dílu z r. 1850. Ale ani úmyslu, psáti ještě dále, se tu nevzdává výslovně. Úmysl zakončiti rokem 1526 ohlášen a odůvodněn potom r. 1867 předmluvou k 1. části 5. dílu, ale nevznikl teprv toho roku.

2) Podotýkám hned, že Gindelymu u nás — po vydání 1. svazku Dějin povstání 1618 — bylo křivděno, nehledě ani k formě, jak se psalo o něm a proti němu. Gindely neměl být posuzován se stanoviska českého. Že byl posuzován, vysvětluje se tím, že v něm byl spatřován nástupce Palackého.

3) Jak Palacký rozuměl protestantismu, vyložil ve svém polemickém spise proti Höflerovi. Je to jakýsi filosoficko-historický názor na křesťanství. Jen v tom smyslu platí, že psal o českých dějinách jako protestant.

dicím Jednoty.¹⁾ To však, co bychom nazvali nynější otázkou českou, sotva považoval za otázku náboženskou, že by totiž její rozřešení byl hledal v návratu k minulosti. O této minulosti psal jako protestant, nepokládaje dějin českých 15. a 16. století „za poblouzení, kteréhož litovati sluší,²⁾“ ale psal vždy s největší umírněností a s jemnou šetrností k miněni protivnímu. . . Nevím, jaké Palacký měl o Gindelym mínění, co se týká těchto věcí, zdali si ho za nástupce vybral, ačkoli se od sebe tak znamenitě lišili, či protože tomu tak bylo.³⁾ Buď jak buď, pokračování Gindelyho, kdyby byl dospěl k té práci, bylo by se připojovalo k dílu Palackého zevně, nejsouc však v pravdě jeho pokračováním a „dokonáním“ . . . A to nám snad také z části vysvětluje, proč k té práci nedošlo.

Po smrti Gindelyho, předurčeného nástupce Palackého, již, zdá se, nikdo nehledán. . . A tak minula doba, kdy Palackému, jako historiografu od země ustanovenému, bylo lze dáti nástupce. Neb dnes by to asi již nebylo možná! Roztržka mezi oběma národnostmi této země dospěla již tak daleko, že by snad žádán byl jiný historiograf pro Čechy a jiný pro Němce. A dále! Vedle toho, kdo by psal — ne již v duchu Palackého a s jeho základním názorem na české dějiny vypořádaným v předmluvě z r. 1867, ale přece nevidě v 15. a 16. století všude jen poblouzení, kterého litovati slušelo, ba i vedle toho, kdo by psal třeba tak bezbarvě a nestranně, jako by byl psal Gindely: nebyl by dnes požadován ještě druhý historiograf, jenž by psal ve smyslu těch, u nichž zase „obdržel vrch to zdání, že dějiny české 15. a 16. století byly vesměs poblouzením, kteréhož litovati, za kteréž se styděti slušelo,⁴⁾“ jenž by ani o hrozných dobách protireformace nepsal s tou lidskou útrpností, jež se ožívá v posmrtném díle Gindelyho?⁴⁾ Katolík a protestant nemohou ovšem míti veskrz a ve všem týž názor o dějinách českých. Ale právě dějiny české napomínají k snášlivosti obě strany a poskytují také místo pro stanovisko jiné, na kterém se více vykládá a vysvětluje, jak se věci sběhly, než neustále posuzuje a odsuzuje. Avšak jsou věci, ve kterých je možná shoda všech. Já aspoň nemohu si mysliti Čecha, kteréhož konfesse a také kteréhož politické strany, jenž, maje vypravovati o tom, co následovalo po Bílé Hoře, by zůstal zcela klidným a chladným, spokojuje se pouhým vysvětlením, jak tyto věci přišly. . .

1) Zur Gesch. des Hussit. 66.

2) Viz v předmluvě z r. 1867.

3) Předmluva z r. 1867, nemylil-li se, nevylučuje druhého výkladu.

4) V *Hist. Jahrbuch* 1897 čteme již o Gindelyho „Abneigung gegen die kath. Kirche!“

Opravdové „dokonání“ díla Palackého bylo nemožné hned v té chvíli, když se ho sám vzdával, když nikdo nemohl plně vstoupiti na místo Palackého; pokračování v něm stalo se nemožným během času. Nicméně celá česká historická práce bude ještě dlouho pokračováním toho, co Palacký započal, a prováděním programu, který i pro tento obor našel, promyslí a, pokud neprovedl sám, zanechal pozdějším. Lze mluvit také o Palackého programu pro vědeckou práci historickou.

Starší kroniky české — ponejprv kriticky a lépe, než vydával prameny Dobner — vydali již v předešlém století (1783 a 1784) Dobrovský a Pelcel, k jejichž sbírce po letech (1829) Palacký sám přidal třetí svazek (Staré letopisy). Toho vydání potom užíval Palacký při spisování svých Dějin. Ale ještě než přistoupil k této práci, ke které se připravoval dlouho, provedl Palacký, a to velmi brzy, revizi dosavadních edicí ve svém prvním a dosud tak cenném díle (Würdigung 1830) a již tím dal pozdější době úkol vydání nového. Ale ještě v jiném smyslu je Palacký původcem dosud nedokončené, od r. 1873 vycházející sbírky *Pramenů dějin českých*. Vydávat se tato sbírka z „nadání Palackého“, z fondu na počtu jeho založeného, jemuž určení, k čemu má sloužiti, dal Palacký sám. Co Dobrovský, Pelcel i jiní vydali dříve, co potom vyšlo lépe v *Monumentech Germaniae*, to se najde zde zase v nových edicích. Největší rozdíl mezi starším a tu přibylým vydáním novým vyskytuje se při kronice Pulkavové, tedy té, které Palacký ještě r. 1869 zvláštní věnoval pojednání. Vydána je v 5. a dosud posledním svazku sbírky, ve kterém také již našly místo některé prameny dějin husitských, pro jejichž lepší vydávání také již Palacký sám připravil půdu svým polemickým spisem proti Höflerovi z r. 1868.¹⁾ Úvodý skoro všech svazků svědčí, že podnět a direktiva k veškeré této vydavatelské práci dána byla Palackým hned v jeho Würdigung, tedy v díle, kterým on sám se na dějepisce národa českého připravoval, připravuje tím zároveň práci pro jiné v budoucnosti.²⁾ Zde pokračovatelem v práci od Palackého připravené stal se obzvláště Jos. Emler, takže sbírku Pramenů slušně lze nazvati sbírkou jeho.

Ze nestačí dosud známé kroniky, z nichž především čerpali starší dějepisci, vyslovil Palacký hned v pamětním spise z r. 1828; věděl, že jemu, budoucím dějepisci českého národa,

¹⁾ Nová edice Bartoška připravena již v Palackého Würdigung.

²⁾ Vypisky z cizích pramenů dějin českých se týkající příjal Palacký hned r. 1825 do svého plánu Musejníka, a to je pak také (dosud neprovedený) kus v programu Pramenů.

nastává potřeba cestami a studii v archivech a bibliotékách rozmožiti, a to mnohonásobně, dosavadní zásobu pramenů všeho druhu, zvláště listin. K *Diplomatarij* českému byl se stal nějaký, třeba jen velmi skromný začátek již zásluhou Pelcela, jak Palacký sám připomíná ještě v předmluvě z r. 1867: na pokračování v tom, co byl Pelcel započal, nezapomínala potom ani Společnost nauk, ani nově založené Museum,¹⁾ než s určitými návrhy na sbírání a pořádání diplomatáře, a sice nejdříve pro dobu Přemyslovců, vystoupil teprv Palacký r. 1831 a bez meškání jal se hned také nezbytný již pro vlastní jeho práci diplomatář zakládati sám²⁾. . . . Již po málo letech (1834) těšil se Palacký na dobu, kdy diplomatář od něho bude vydáván³⁾. . . . Sbírkou Palackým založená rostla dále (co jen opsal on sám⁴⁾), ale k vydávání „všeobecného starého diplomatáře českého“ ani Palacký sám nepřistoupil, ani se nedočkal té práce od jiných. Zde tedy máme kus pracovního programu Palackého, k jehož provedení Palacký sám se chystal, a který se nestal skutkem — přese všechny přípravy až do našich dnů — ani dnes ještě, sto let po narození Palackého. Když uvážíme, že Palacký již r. 1831 prohlašoval napsání dějin Přemyslovců za nemožné, pokud tu nebude diplomatáře jejich doby,⁵⁾ tedy nedivme se, že se často ozval stesk, a někdy i výčitka, že dosud nemáme diplomatáře českého doby předhusitské, zvláště když již Palacký mohl poukázati na diplomatáře jiných zemí, a když od té doby Morava předešla Čechy svým diplomatářem počatým r. 1836 a nyní bližším se konci století 14. Čím si lze vysvětliti toto odkládání práce za nutnou uznávané, tento dosud trvající nedostatek, kterým se každá práce v oboru vnitřních dějin starší doby nesmírně stěžuje?

Jestliže Palacký sám ku práci, kterou již r. 1834 považoval za blížkou, potom přece nepřistoupil, nestalo se to jistě bez příčiny. Tu práci, kterou se počala diplomatika vůbec jako historická věda, nastávala také v Čechách tomu, kdo by vydával diplomatář, to jest odlišiti pravé od nepravého, listiny autentické od podezřelých. Co předchůdcové jeho vykonali, to Palackému nestačilo, ani práce Dobrovského nevyjímaje, když mnohá listina, ještě od Dobrovského uznávaná, objevil se mu falešnou. Již roku 1836 kritickou úvahou o zakládacích

¹⁾ Zur Böhm. Geschichtschreibung 36.

²⁾ Zur B. Geschichtschr. 53.

³⁾ Radhost I. 87.

⁴⁾ V pamětním spise z r. 1831 (Zur B. Geschichtschr. 49): Es wäre thöricht zu hoffen, dass man über unsere Epoche der Přemysliden etwas Gründliches und Erkleckliches leisten könne, so lange ein solches Diplomatar nicht, wenigstens im MS., gesammelt und dem Historiker zugänglich gemacht ist.

Jaroslav Goll: Probné spisy.

listinách kolegiatního chrámu Litoměřického ukázal Palacký, jak dále bude třeba pokračovati. Diplomatař a diplomatika, diplomatika česká, se zvláštním zřetelem k listinám českým, nauka o kanceláři české, o listině české — jedna věc vyžaduje druhou. A dále jsme nedospěli dosud, aspoň ne k cíli, ani tu ani tam, přese všechny přípravy již od Palackého a potom od jiných — také tu najdeme na dráze Palackým otevřené *Jos. Emlera* — vykonané. Co se však týče Palackého samého, zdá se mi, že on, muž ducha systematického, proto se vzdal vydávání diplomatáře doby starší, že tu nebylo diplomatiky. Tvůrcem jejím by se byl mohl státi i muž tak věstranný, jako byl on, jen na újmu práce jiné, věnované Dějinám, k nimž vše ostatní koncentricky směřovalo. Jaké nebezpečství přináší diplomatář napřed vydaný, ukazuje právě zmíněný Diplomatař Moravský, ovšem zvláštním způsobem, když se zde setkali v jedné osobě, v Bočkovi, vydavatel i — falšovateli.¹⁾ Codex Diplomaticus Moraviae poškodil také onen prozatímní diplomatář český nebo spíše prozatímnou náhradu jeho, *Regesta*, zvláště v prvním svazku, vydaném *Karlem Jar. Erbenem* r. 1855, do kterého přešla fása Bočkova. Po Erbenovi převzal *Regesta Jos. Emler*, a jejich prodloužení svazky následujícími do nastoupení Karla IV. patří k předním jeho zásluhám. Palacký sám svazků Emlerových mohl užití, když r. 1875—6 vyplnil mezeru v českém vydání Dějin sepsáním 2. dílu.

Co Palacký pro své Dějiny sebral, to vše dostalo se dříve nebo později do Musea a zůstává i nyní, když mnoho z toho vydáno tiskem, podivuhodným pomůlkem jeho neúnavné činnosti, zvláště když vidíme, jak mnoho byl opsal vlastní rukou. A jak pečlivě, jakým písmem pevným a téměř nic se neměnicím, ve kterém — jako ve slohu — se zračí člověk!

Z těchto sbírek Palackého vzešel *Archiv Český*, od něho samého založený a vydávaný, sbírka listů a listin psaných jazykem českým, která podle úmyslu jeho měla být zároveň školou ryzí a jadrné češtiny. Po vydání 4 svazků (1840—1846) reakce zastavila tuto cennou sbírku, ale Palacký na ni nezapomněl, i podařilo se mu přiměti později zemský výbor ještě k vydání 5. a 6. dílu r. 1862 a 1872. Potom nastala dlouhá přestávka. . . . Od r. 1887 zase vychází *Archiv Český* redakcí *Jos. Kalouska* a za spolupracovníctví četných přispěvatelů; rychlým postupem dospěl již k sv. 16., rozmnožuje neustále počet pramenů především pro tu dobu, pro kterou Palacký svůj *Archiv* byl zvláště určil, století 15. a začátek 16. Jiná

¹⁾ Falšovateli ostatek tak důmyslný, že si utvořil svou diplomatiku; Monesna oklamala i Palackého, některé kusy Bočkovy prohlásil však za podezřelé. Viz seznam Reg. I. 624.

velká sbírka, minim tím *Sněmy České* (počíná se rokem 1877, tedy již po smrti Palackého), náleží potud do programu jeho, že on sbírání akt sněmovních navrhoval již r. 1828. Na mnohé důležité prameny jiné, zejména *Libri Confirmationum*¹⁾ a *Erectionum*, mnohem později vydané, upozornil Palacký r. 1845 v přednášce ve Společnosti nauk, tištěné potom v ČCM. 1846. Když pak v tomto pojednání, „Ohlídce ve staročeském místopise“, vyslovena Palackým naděje, že mu bude lze, „aspoň s pomocí několika mladších přátel, podati ve krátké ouplnou topografii staročeskou se zvláštním ohledem na staročeské hrady a rody vůbec,“ vime, že se tak později nestalo; Palacký sám svůj velice cenný *Popis* (1848) pokládal za práci jen předběžnou; co se týče chystaného slovníka topograficko-historického, zůstalo při počátcích;²⁾ avšak i tu přichází konečné provedení ve vycházejícím *Místopisném Slovníku* (II. Část historická) *Aug. Sedláčka*. A nemáme sem počítati též jeho velké dílo, *Hrady*? . . . Na potřebu *glossaria* poukázal Palacký již r. 1827, potřebě té vyhověl však teprva r. 1876 *Vinc. Brandl*. K rekonstrukci starých desk zemských, r. 1541 pohořelých, Palacký brzy konal přípravy; později (1863) úlohu formuloval určitěji, úlohu, kterou potom jal se prováděti *Jos. Emler*.³⁾ A tak by jistě bylo lze najíti ještě jiné příklady, že u Palackého najdeme velmi brzy podněty k pozdějším pracím vykonaným a také ještě dosud nevykonaným.⁴⁾

Obrátiv se k dějepiscectví, Palacký nepomýšlel hned na vypsání celých dějin českých. Ale svůj názor o celých dějinách českých vyslovil již r. 1822 v pojednání Kopitarovi poslaném, které však potom ve *Wiener Jahrbücher* nebylo otištěno.⁵⁾ V dějinách českých viděl jako jejich podstatu samý zápas slovanství proti němectví, neseny od prvopočátku národním sebevědomím na obou stranách; na protivu národnosti se tu klade takový důraz — ne brán jistě míry jednostrannosti,⁶⁾ že nás potom bezmála překvapí, čteme-li o husitské válce, že byla netoliko náboženskou, nýbrž i národní; očekávali bychom spíše, že její obě stránky budou vytčeny v pořádku opácném. Později

¹⁾ Na L. C. upozornil Palacký také již ve zprávě z r. 1833 (Zur B. Gesch. 62).

²⁾ Od *Aberspachu* do *Benešova*. Vydáno teprv v Radhosti II.

³⁾ Reliquiae tabularum atd. (1870 a 1872). Nadsip této publikace je též, jako navrhoval Palacký ve své přednášce r. 1863.

⁴⁾ K nevykonaným náležejí vydání rozličných pojednání *Dobrovského*, navržené hned ve Würdigung. — Mám za to, že by k jubilejním publikacím na r. 1898 se bylo hodilo sebrání a vydání Palackého menších prací do Radhostě nepojatých a také vydání menších pojednání německých, která nejsou v *Gedenkbücher*. Cenné je vše, co Palacký napsal.

⁵⁾ *Gedenkbücher* 19.

⁶⁾ Srovn. na př., co na str. 26 řečeno o Alexandreidě.

na motivy náboženské v dějinách českých u Palackého padá více světla. O husitství Höfler a Palacký nemohli mít stejné mínění. Vlastní vědecké jádro jejich sporu bych však hledal v tom, že Höfler v husitství národní jeho moment kladl příliš do popředí, kdežto Palacký přiváděl k platnosti obě jeho stránky. A právě proto, že se tu ozyvají tak mocné oba řečené motivy, tato doba dějin českých Palackého k sobě poutala od počátku do konce. To byl prvotní jeho úmysl: vypsati dějiny doby husitské, to jej r. 1823 přivedlo do Prahy: sbírat k tomu prameny. . . Pro tu dobu, století 15., Palacký i později s patrnou zálibou sbíral prameny¹⁾ a tu také neodkazoval všecku vydavatelskou práci jiným,²⁾ nýbrž vydával i sám; vydal mimo to, co místo našlo v Archivu Českém, svou krásnou sbírku *Documenta Mag. Io. Hus* a oboje *Urkundliche Beiträge*;³⁾ vydal 1. svazek vídeňské sbírky *Mon. Concil.*, osvědčuje se tu jako vydavatel výborný proti těm, kdo přišli po něm. A když se rozhodl nepsati dále přes r. 1526, obrátil se Palacký k prvním desítiletím 15. století⁴⁾ a vydal v novém rozmnoženém zpracování svých Dějin díl třetí. Další sbírání pramenů doby husitské a jejich vydávání odpovídalo by i nyní pracovnímu programu Palackého. K tomu konci před několika lety k popudu danému *Tom. Masarykem* a podle vzoru podobných společností anglických založen byl *Spolek pro vydávání písemných památek náboženského a církevního vývoje národa českého*, který se však před počátkem své činnosti (chystal vydání spisů Matěje z Janova) rozešel, nenašel dostatečného účastenství. . .⁵⁾

Upustiv od pokračování v Dějinách, obrátil se Palacký ku přepracování třetího dílu, vydal druhý díl český a chtěl vykonati ještě více: sepsati doplňky a opravy k ostatním částkám Dějin a (tak čteme v předmluvě z r. 1867) vyličit

¹⁾ Ve zprávě Palackého zemskému výboru r. 1831 čteme: Alles, was darüber (o době husitské) in Druck vorhanden ist, könnte kaum ein richtiges Schattenbild des wirklich Geschehenen geben; hier muss alles auf urkundliche Forschungen neu begründet und gebaut werden. Glücklicherweise ist dies die Periode, worin ich seit acht Jahren die meisten und wesentlichsten archivalischen Entdeckungen schon gemacht habe.

²⁾ Pro Höflerovu sbírku (*Geschichtsschr. der Huss. Bewegung*) některé kusy poskytl Palacký.

³⁾ Ty pak byly vzorem podobným sbírkám A. Bachmanna, které jsou jim zároveň pokračováním.

⁴⁾ Weil dieser Zeitraum der böhm. Geschichte (1403—1439) an sich der wichtigste ist und eine weltgeschichtliche Bedeutung hat, *Gesch. des Hussit. 2.*

⁵⁾ Vedle lhostejnosti širší veřejnosti přispěly k nezdaru i tajné denunciacie, ač Jos. Kalousek ve feuilletonu, který v *Hlasě Nár.* spolku věnoval, podotkl zcela podle pravdy, že tu nebylo žádné tendence náboženské, „jak se tu i tam z neznalosti mysli“. Dále se na též místě pravi (bylo to před založením Akademie), že by ten úkol, o který se pokusiti měl spolek, měla vlastně vykonati akademie věd bohatě nadaná, kdybychom takovou měli.

jako jedním proudem všechny změny, které se udály během tří století (1253—1526) jak ve státním ústrojí a administraci, tak i v mravních, právních a sociálních poměrech národa českého. Měl to býti zvláštní přídatkový díl Dějin, jehož sepsání Palacký chtěl věnovati pili několikaleťou. . . Zdá se, že to byl poslední úkol, který po toliké práci již vykonané si ještě ukládal, a který již přelšel na pozdější. . . Zde zbývá ještě nejvíce práce. Z našich historiků Palackému stáli nejbliže do r. 1848 Tomek a Erben, později Emler a Kalousek. Tomek šel svou cestou; on vyšel (lze tak říci) ze školy Palackého, ale stojí vedle něho. Co z pracovního programu Palackého připadlo Erbenovi, co Emlerovi, bylo připomenuto. Do části programu naposled zmíněné náleží *Kalouskovo* Státní právo, kniha, které (u vědecké práce české věc dosti vzácná) dostalo se druhého vydání, sem spadají též práce *J. Čelakovského* i *B. Riegra*, vydání pramenů i pojednání z dějin právních.¹⁾ Sem vřadíti lze také četné a objemné práce *Zikm. Wintra*. Zde, v dějinách poměrů náboženských, zejména staré Jednoty bratrské, bych se rád o místo také přihlásil. Za část programu Palackého, jenž svou předmluvu r. 1867 zakončil přáním, aby jeho milovanému a po všechny časy nad jiné těžce zkoušenému národu co nejdříve se dostalo věrného zrcadla *veškeré* jeho minulosti, třeba konečně považovati i historickou práci pro dobu pobělohorskou, které věnovány byly poslední mnoholetné práce *Ant. Rezky*, když opouštěl pole, jež si byl oblíbil dříve, totiž 16. století.

To byl a jest Palackého program práce historické. Ne bez obavy klademe si dnes, více než 20 let po jeho smrti, otázku, co z něho bylo provedeno, co zbývá pro další budoucnost. Odpověď nemůže než zníti, že provedeno bylo dosti mnoho, ale přece ne tolik, kolik se státi mohlo a mělo. A když ne tolik, kde je vina neb aspoň příčina? Odpovíme-li, že v poměrech, jest tím ovšem něco neurčitější, než nevím, jak to pověditi jinak; řečeno že poměry dělají lidi a lidé poměry. . . Z těch poměrů, které zde vadily a vadí, (bylo by lze vytknouti mnoho, i poměry politické v zemích českých i v říši a leccos jiného) aspoň něco buď na konec naznačeno.

Bylo by nespravedlivě neuznati, co bylo vykonáno v České akademii přes její těžkopádnou organizaci²⁾ za několik let,

¹⁾ Do této části pracovního programu náleží též *Lippertova* Social-geschichte.

²⁾ Co v jiných akademích přežilo, ale aspoň jejich minulostí daného, to zde, v akademii nově založené, sneseno dohromady, nehleď k tomu, že jmění, dotace a příjmy daleko neodpovídají těm všem úkolům, které jí byly předepsány.

kteřá uplynula od jejího založení. Bylo by si však přáti, aby Akademie měla program své práce (minim vždy historické a nejsem prvním, kdo se podobně ozyvá), aby práci vyvolávala, neponechávajíc jí většinou více jednotlivci, tedy náhodě, aby z ní vycházela iniciativa i directiva, aby nám byla Akademie tím, čím bývala, aspoň do jisté míry, svým časem Matice. *To by bylo v duchu Palackého. . .*

A v duchu Palackého by také bylo, aby úřady a místa vyskytující se v naší národní organizaci (v ústavách atd.), při kterých je možná vědecká práce, *vždycky* také byla dávána těm, kdo takové práce jsou schopni a skutečně pracují. Je toho tím více potřebi, čím více neblahé poměry, jež se dostavily ve středním školství, zvláště u nás, stěžují vědeckou práci těm, kdo jsou k němu připoutáni. . . Programu Palackého, který tak horlivě se přičiňoval o vyhledávání nových pramenů dějin českých, by dále odpovídalo, by konečně byly uspořádány a katalogisovány četné sbírky rukopisů, jež máme v Praze. . .¹⁾ A co říci o místodržitelském archivu, o jeho kryptách pod sv. Mikulášem a jeho úřadovnách, jež připomínají známá vězení Křivoklátská? . . .²⁾ A přece Palacký již r. 1828 a potom častěji upozornil na „archív gubernia“ mezi těmi, v nichž bude třeba pracovati pro české dějiny. . . Než dosti stesků! Nerad bych však, aby mi bylo neporozuměno. Když přehlížíme celý program Palackého a vidíme, kolik z něho vykonal on sám, nemůže než probuditi se v nás cit účty a obdivu. Že se však později od jiných nestalo a neděje nic, to nikterak netvrdím a pokládám bych takové tvrzení za nespravedlivé. My často upadáme v přeceňování své práce, někdy pak i v nedoceňování. . . Do oně často citované předmluvy z r. 1867 položil Palacký naučení a napomenutí, vybrané pro národ český z jeho dějin: nepýchati ve zdaru, aniž kdy malomyslněti ve protivěnství!³⁾

¹⁾ Něco lépe je, anebo lze se nadíti, že bude, než bylo, když jsem se ozval v Athenaeum 1886. V Museum již tím, že má nové místnosti, v universitní knihovně, že se přistoupilo ke katalogisování rukopisů: a sice spočívá tu práce v povoláních rukou Josefa Truhláře. — Nepřístupnost kapitulní knihovny na Hradčanech neplyne nijak z neochoty. Odpovídalo by však zcela starším tradicím i potřebě, kdyby kapitulna pro své tak vzácné poklady, jež chová ve své knihovně a ve svém archivu, ustanovila někoho, jež by se jejich správě úplně věnoval.

²⁾ Tím, že něco akt odneseno do vlhkých místností v Klementině, mnoho se nepomohlo. Pro budoucnost jsou tu plány, ale pro budoucnost dalekou a ne zcela jistou.

³⁾ Nechtěl jsem podati ani přehled *veškeré* historické práce od smrti Palackého, ani kritiku těch jednotlivých prací, kterých se dotýkám výslovně; pokusil jsem se jen naznačiti jejich poměr k Palackého programu práce historické.

František Palacký.*)

Pro dobu našich dějin, která se počíná v posledních desítiletích předešlého století, máme krásné slovo: *probuzení*. . . Do řady buditelův a vychovatelů národa českého patří *František Palacký*; jest mezi nimi posledním a největším. Není to již doba probouzení, je to probuzení, kterému náleží svou nejpilnější činností, jež jest zároveň prostředím dobou jeho života. Palacký spojuje dále dobu života nepolitického s probuzením k životu politickému, jež nastalo rokem 1848.

Palacký je náš nejznamenitější historik, je muž vědy. Než Palacký je více než historik, více než muž vědy.

Palacký jest muž všestranné práce, jest organisátor práce, jest muž programův. Pro život národní dal nám program tak bohatý, že ani dnes nepozbývá platnosti, sto let po narození jeho, a bude neb měl by platit i pro budoucnost. Nebyl by to však program dobrý, kdyby nepřipouštěl rozšíření podle potřeb času. Pro celý život národní dal nám Palacký program, pro politický formuloval problémy, o kterých nevíme, kdy a zdali kdy budou rozřešeny tak, jak by si byl přál on sám. Tolik však víme: k jejich rozřešení (a lze je řešiti rozličným způsobem) bude vždy třeba nespouštěti se toho, co jest jádrem programu Palackého, jeho vlastním a nejvládnějším programem.

* ČČH IV. (1898), 211—279. — Dne 13. června t. r. měl jsem přednášku ve velké aule universitní. To, co zde předkládám čtenáři, je tato přednáška, jak bych jí byl přednesl, kdyby byl stačil čas (ovšem bez poznámek). Skutečně v té obšírnosti (ač ani to ne docela) mohla býti přednesena jen první část, o *mládí* Palackého. Přednášku jsem měl ku přání mládeže akademické a hlavně pro ni. . . Tím se vysvětluje forma toho, co zde čtenáři předkládám. Ovšem někdy něco, co své místo mělo jen ve skutečné přednášce, zde se neopakuje. — Užiti jsem mohl také pramenů a pomůcek chytaných a připravovaných mezi tím, co jsem následující psal, zejména Palackého Denníku a většiny pojednání v Památku Společnosti nauk, Matice a Akademie; částečně ovšem jen v poznámkách. — Také počala mezi tím vycházeti řada feuilletonů o Frant. Palackém v časopis *Politik*, začínaje od č. 140 ze dne 22. května, od *Jos. Peňáře*, na které někdy odkazuji.

v literatuře před příchodem do Prahy kladl (aspoň theoreticky) větší důraz na její ráz národní, později na její obsah „evropejský“; jeho základní názor o dějinách českých se později přece pozměnil; než převraty to již nejsou. Palackým již žádný daemón nezatrásil; jen politika později otrásla jeho vírou v jiné, ne však vírou v platnost ideálu jeho, tedy v program, jež vytkl již mladý Palacký pro život svůj vlastní a pro život svého národa, probouzejícího se k novému životu. A tyto ideály mu přišly jak z osobnosti jeho, z toho, co v ni bylo „shůry dáno“, i z toho, co v ní vypěstovalo vychování a sebevychování, tak z doby, které náležel vývoj jeho; těch ideálů svých pak hledal a ty také nalézal v minulosti národa českého. Skoro ke všemu, co podnikal Palacký později, lze najít aspoň zárodky již v letech přespurských.

II.

Mluvíme-li o zázraku v dějinách, znamená to, že naše poznání k příčinám neproniklo, neb lidské poznání všude nachází své meze... To platí též o našem národním probuzení. Avšak ono podivení, ono *admirari*, které se po příčinách ani neptá, ustoupilo již rozbírání a ptání.

Co probudilo národ český k novému životu, ta otázka se ozývá u nás zase a zase.¹⁾

Historik zná nebezpečnosti, které takovými otázkami nastává. Jednoduchá otázka zdá se vyžadovati jednoduchou odpověď a k ní také láká a svádí. Chtěli bychom bohatost a plnost historického života redukovati na jednoduché formule. A často se toho třeba konečně odvážiti. Jsou takové formule vždy aspoň pomůckou na cestě pokračujícího poznání. Pokrok obsažen pak nejednou i v tom, když poznáme, že jsme plnosti obsahu přece nevystihli, že jsme z bohatství dějinného života vybrali a do té formule vtěsnali přece jenom část...

S tou výhradou bych se přiznal k odpovědi, že národ český byl probuzen duchem času, duchem dějin v posledních desetiletích minulého a v prvních desetiletích tohoto století; tedy osvětou předešlého století, která také do našeho ještě přechází, a ideou národnosti, jež vládne století našemu. Tak bylo jinde, tak u nás. U nás k tomu přistoupily tradice z minu-

¹⁾ Nejnověji se otázky té dotýká *Tom. Masaryk*. Že se s odpovědí, jakou dává jeho Jan Hus na str. 2., neurovnávám, patrně z následujícího. Odpověď tato zní: „Ze naše obrození je pokus pokračovat v díle Husově, vidíme z těch našich buditelů a jejich žil: Dobrovský, Kollár, Šafařík, Palacký, Havlíček... vědomě pokračují na dráze nastoupené Husem.“ — Palacký tak obrození sám nevykládal. — Srovn. k této otázce *Jos. Kaizla* České myšlenky. Také, co praví Masaryk sám v K. Havlíčkovi str. 237.

losti pocházející a, což bylo rozhodné pro zvláštní národní život, ne pro život vůbec, po mrtvu, jež vládlo před tím, anebo vlastně po spánku, jenž přece nebyl smrtí — snaha sebezachování, snaha zachovati vlastní a zvláštní národnost, když nastalo nebezpečnosti největší.

Zivel tragický, praví Palacký,¹⁾ v dějinách českých předčí nad epiky. Avšak historie nezná tragedií bez viny; nicméně dějiny nejsou vždy spravedlivé; pokuta bývá nejednou větší než vina. To nebylo naší vinou, že jsme se po velké katastrofě českých dějin (a tou katastrofou jest pro všecku další budoucnost bitva na Bílé Hoře) dostali pod vládu *neosvíceného* absolutismu. Ovšem to nebylo potom ani naší zásluhou, že přišla i pro nás doba absolutismu *osvíceného* a skrze něj oživující proud osvícenské kultury předešlého století...

Úpadek, který u nás nastal pod *neosvíceným* absolutismem, byl všestranný. K úpadku přišla i česká národnost; mužové jako Balbin to poznávali a toho litovali...²⁾ Neosvícený absolutismus ještě přímo a vědomě negermanisoval. A vlastně je jeho dilem to, co je dnes programem našim: rovnoprávnost. Ovšem — my se domáháme rovného práva se svými krajany německými, co se týče veřejné platnosti obou jazyků zemských, kdežto tenkrát německý jazyk obdržel ve veřejném životě stejné právo s tím, který před tím měl právo výlučné sám. V tom smyslu se stal jazyk německý také jazykem zemským. Neosvícený absolutismus nepřál národu českému, ale ne tak proto, že byl český, nýbrž spíše, že byl před tím převahou kacířský.

Osvícený absolutismus germanisoval. Germanisoval, protože byl osvícený, a ještě více, že to byl absolutismus. Němcina se měla státi a také do značné míry se stala kulturním jazykem v Čechách; na školách latina, kde ustoupila, ustoupila ne oběma jazykům zemským, nýbrž jednomu z nich, německému. A vlastně se měl jazyk německý státi jediným jazykem zemským, to jest jen on měl míti platnost ve veřejném životě. Proto se germanisovalo pro stát. Osvícený absolutismus nepřál národnosti české, ne tak proto, že byla česká, nýbrž hlavně proto, že dvojí národnost zdála se stěžovati vládu. A osvícený absolutismus chtěl vládnout, chtěl vládnout mnoho a pozitivně.

Osvícený absolutismus dosáhl u nás, co chtěl, ale vyvolal také, co nechtěl. On povznášel mezi náši a obyvatelstvo její z úpadku duševního i hmotného, ale probouzel zároveň v některých vrstvách českého národa odpor proti germanisaci, a tím sebevědomí národní.

¹⁾ Děj. IV. 2. str. 7.

²⁾ Radh. III. 75.

Německý jazyk stal se kulturním jazykem (a to přinášelo největší nebezpečnosti) v zemi české): stal se kulturním jazykem pro příslušníky obou národností, pro Němce, z nichž mnozí milovali zemi českou jako svou vlast a přičiňovali se o její povznesení, i pro ty Čechy, kteří si byli své národnosti sice vědomi, u kterých však jednak kosmopolitická kultura předešlého století, jednak úpadek národnosti české vyvolávaly jakousi lhostejnost neb jakousi resignaci, co se týče možnosti zvláštního českého národního života pro budoucnost.²⁾ U jiných však se probouzela snaha učiniti také český jazyk jazykem současné kultury. Možnost toho byla dána minulostí, protože jazyk český již jednou dříve kulturním jazykem byl. Běželo o to, jež ve styk uvéstí s kulturou současnou... Tak stáli vedle sebe (a do jisté míry i proti sobě) *Dobrovský* a *Jungmann*.

Palacký spojil v sobě *Dobrovského* s *Jungmannem*. *Jungmann* byl probudil *Palackého*, on nejmocněji. *Palacký* pracoval směrem vědeckým, v tom je podoben *Dobrovskému*, jenž mu byl i učitelem; *Palacký* však práci vědeckou obracel obzvláště a vědomě na prospěch národnosti české. Jako v řece voda z dvou rek přicházející dlouho ještě teče vedle sebe, tak u *Palackého* ještě dlouho vedle sebe pokračuje práce jeho směrem obojím, rozdílná jazykem. Samy *Dějiny národa českého* počaly vycházeti jazykem německým již r. 1836, česky teprva r. 1848. Avšak již r. 1827 utvořil si *Palacký* pro svou vědeckou práci jazykem českým a pro národnost českou svůj orgán, český *Časopis Musejní* — čtvrtý rok po svém příchodu do Prahy.

¹⁾ Pěkně to pověděl r. 1842 hr. Lev Thun ve svém známém spise Über den gegenwärtigen Stand der böhm. Literatur. — Kašpar Sternberk ve své autobiografii (str. 38), vydané r. 1868 *Palackým*, praví: „K. Joseph, der alles centralisiren wollte, suchte auch die böhmische Zunge zu unterdrücken; dieses Palladium der Nationalität lässt sich aber kein Volk rauben. Unverabredet hörte man in den Vorsätzen bei Hofe (v Praze, při korunovaci Leopoldově 1791) alle, die der Muttersprache mächtig waren, böhmisch sprechen.“ — *Palacký* sám ve článku z r. 1832 pro *Brockhausovo* *Konvers. Lexikon* pojal věc nehlouběji. Uvedení němčiny do škol „war gleichsam der Todesstoss für die böhmische Sprache und Literatur, um so gefährlicher für sie, als jene Decrete wirkliche deutsche Aufklärung bezweckten und folglich auch die Überlegenheit deutscher Bildung im Lande und den alleinigen Gebrauch deutscher Sprache in allen Geschäften herbeiführten.“ Než proti tomu se okázal odpor; nejdříve se ozval *Kinský* (1774). Jak utěšeně *Palacký* ostatek soudil o císaři *Josefově*, pověděl v dopise z r. 1839: „Trotz dem, dass K. Joseph, in irigen Ansichten befangen, der böhm. Nationalität den Todesstoss versetzte, werde ich meine grosse Achtung für ihn nirgends verläugnen.“

²⁾ Mit Liebe, wenngleich ohne Hoffnung — praví *Palacký* ve své přednášce o obou hr. ze *Sternberka* (1842). Slovo jeho platí tu také o *Dobrovském*.

Palacký se byl dostal do styku s oběma, s *Dobrovským* i s *Jungmannem*, dříve, než přišel do Prahy; s *Jungmannem* dopisováním nedlouho po vydání *Počátků*, s *Dobrovským*¹⁾ osobně ve Vídni. Oba, se ho ujímali.²⁾ *Dobrovský* seznámil ho s oběma *Sternberky*, *Kašparem* i *Františkem*, a tím se rozhodlo, co se již dlouho připravovalo, že se *Palacký* úplně věnoval dějepisu a také že zůstal v Praze. Tak se počaly — prostřednictvím *Dobrovského* — styky *Palackého* se šlechtou českou.

Jako v jiných zemích, tak i v Čechách šlechta to byla, která v 2. polovici předešlého století a v prvních desetiletích našeho věku účastnila se práce vědecké přímo jako *Kašpar Sternberk*, nepřímou mecenášstvím jako mnozí jiní, v duchu oné doby; a právě v Čechách měrou vynikající.³⁾ Jest slušno vzpomínati toho s uznáním a s vděčností, s uznáním a vděčností tím větší, že se tyto tradice později neudržely tou měrou (ne že by byly zmizely docela), jak by si bylo práti ve prospěch vlasti naší a také ve prospěch šlechty samy. Příčiny pozdější změny jsou rozmanité; nespravedlivo by bylo hledati jich jen na jedné straně... Oba *Sternberkové* náležejí do dlouhé řady mužův ze šlechty české, jichž jména se připomínají zvláště v dějinách Společnosti nauk a Musea království Českého. Zakladatelem neb spoluzakladatelem Společnosti byl hrabě *František Josef Kinský*, kníže *Karel Egon Fürstenberk* jejím prvním praesidentem, když se roku 1784 ze společnosti soukromé stala veřejnou. — Mezi členy Společnosti nacházíme *Františka Sternberka* již od r. 1796, *Kašpara* od r. 1813. Ještě větší účastenství měla šlechta česká při zakládání Musea. Nevíme ani, koho jmenovati na prvním místě, zdali hr. *Františka Ant. Kolovraty-Libštejnského* či hr. *Františka Klebelsberka* či *Kašpara* a *Františka Sternberka*. *Kašpar Sternberk* byl prvním praesidentem společnosti musejní nejen podle jména, nýbrž také skutkem. Museum bylo ve svých počátcích dílem šlechty české; sbírky jeho založeny dary od ní věnovanými, na př. sbírka mincí darem hr. *Františka Sternberka*...

O šlechtě rakouské — a šlechtou rakouskou je tu proti uherské a polské zvláště šlechta česká — slyšeli jsme v poslední

¹⁾ *Dobrovského* spisy čítal *Palacký* již v Uhrách. Do denníku r. 1820 napsal: Spisové *Dobrovského* otevřeli mně bránu, abych duchem filosofickým do soustavy řeči slovanských, zvláště české... nahlédnouti mohl.

²⁾ *Palacký* přijel do Prahy v pátek 11. dubna o 10^{1/2} hod. dopol. O 12. byl již u *Jungmanna*, který jej po obědě zavedl k *Preslovi*; Přesl jej pak dovedl na *Hradčany* k *Hankovi* a do Musea. *Dobrovského* navštívil v sobotu.

³⁾ *Palacký* sám to s důrazem připomíná v přednášce, kterou měl r. 1842 o hr. *Kašparovi* a *Františkovi* ze *Sternberka*. A později ještě r. 1864 (*Radh.* III. 144).

době několikrát hlasy — a jsou to zároveň hlasové varující — hlasy, vytýkající jí uzavřenost její proti jiným vrstvám společenským, jaké již nikde jinde ve světě není. Připomínám jen historika Motleye, který byl vyslancem Spojených Obcí Amerických v Berlíně, v Hágu, v Londýně, ve Vídni a svoje mínění v té příčině vyslovil v důvěrných dopisech Bismarckovi. Ale již mnohem dříve vyslovil se podobným způsobem Wessenberg — známý ministr-praesident rakouský z r. 1848. Ze v době, kdy Palacký přišel do Prahy, bylo ještě lépe, že bylo ještě dosti styků mezi šlechtou a muži vědecké práce, o tom právě nás poučují zejména dějiny mladého Musea království Českého.¹⁾

Palackého (vracím se k tomu, co již bylo pověděno) po jeho příchodu do Prahy ujímali se přátelsky Jungmann i Dobrovský. Se Šternberky ho seznámil Dobrovský; Jungmann, tichý genius (jak praví Palacký sám), nechodivší kromě školy nikam mezi lidi, jemu v tom nemohl býti prostředníkem.²⁾ Dobrovského Palacký však nazývá, vypravuje o počátcích svých styků se Šternberky, „jich přítelem“. Nevím, lze-li říci, že se potom stal hned jejich přítelem Palacký sám, zejména Kašpara Šternberka; než jak hojnou měrou se mu dostávalo od počátku přízně obou — o hr. Františkovi Palacký ve své přednášce r. 1842 pověděl, že mu byl jako druhý otec — jak důvěrnými se staly brzy styky jeho s tímto slavným triumvirátem, do kterého vedle Šternberků jako třetí náležel Dobrovský, o tom svědčí vypravování Palackého samého v autobiografii. Ale zároveň vidíme, že Palacký v nových poměrech zůstal svým, že nezapomínal ideálů svého mládí. Bylo to dne 20. prosince 1825, že se po tabuli u hr. Frant. Šternberka prodloužila rozmluva až téměř do půlnoci, a že se při této památné rozmluvě objevilo, co dělilo od sebe Kašpara Šternberka a Dobrovského na jedné a Palackého, než také hraběte Františka na straně druhé. Byla to vlastenecká víra v budoucnost. Kašpar Šternberk a Dobrovský již nevěřili a nedoufali.³⁾ Palacký doufal a věřil. On neostýchal se domlouvati

¹⁾ Společenské poměry, jaké byly v Praze, a do kterých se Palacký dostal, velmi pěkně vylíčil Frant. Ladisl. Rieger v Památku (Za jakých poměrů, zejména sociálních, podnikl Palacký úkol svého života).

²⁾ A snad by byl ani nechtěl. V rozmlouvání o jazyku českém (1803) čteme: Pokud ten veliký obecného lidu zástup český mluví, plesati nad pohybem Čecha jest směšno... Lid český jest: panstvo, necht sobě hovří francouzsky neb chaldejsky (rozumějí jazyk lidu svého milují), což na tom? že lid je za to má, zač se vydávají — za cizozemce, a tím iněné je miluje, čím méně od nich milován jest.

³⁾ Šafařík byl velmi upřímný vlastenec, a přece se u něho někdy objevila beznadějnost. R. 1839 napsal Palackému: Domnívali jsme se, že

Dobrovskému, že dosud ničeho nenapsal jazykem českým, a vyzval hraběte Kašpara, aby se Museum odhodlalo k živějšímu podporování literatury a národnosti české... V té věci Museum ve vlastencích, zejména v Jungmannovi a Presloví, vzbuzovalo sice naději na pomoc, ale nesplovalo jich... Tužby vlastenců se setkali s plánem, který se vyskytl již r. 1817 v přátelských rozmluvách mezi Palackým a Šafaříkem. Rozmluva dne 20. prosince 1825 vedla k provedení jeho, ač ne hned. Roku 1827 počal vycházeti redakcí Palackého český Časopis Musejní. Odpovídá to poměrům tehdejšímu, ale vzbuzovalo nespokojenost mnohých vlastenců, že vedle něho Museum vydávalo také časopis německý. Měl býti vlastně vědeckější než časopis český a vedle toho (nebyl to jeho hlavní úkol) cizinu poučovati o vědeckém životě v Čechách. Tak jsme tedy v německém časopise Musea již před 70 lety měli orgán, po jakém i nyní někdy se volá a touží. Německý Musejník zanikl po 4 letech; nenacházel dosti odbytu ani v Čechách, a ještě méně v cizině... Myslím, že by se nám i nyní nevedlo lépe.¹⁾

Jako redaktor českého Musejníka (a zůstal jím do r. 1838) Palacký zakusil dostatečně slasti a strasti takového postavení. Mezi stranami tehdejšími, Nejedlého a Jungmannovou, zaujal postavení střední; ač sám byl Jungmannovi bližší, uznával také, co bylo dobrého a oprávněného na straně druhé. Více než o jazyk, který pokládal, zvláště co do forem, za dostatečně vyvinutý a ustálený, běželo Palackému o věc, o „vzdělanost reální“, jak napsal v listu Kollárovi r. 1832. A proto nepřipustil neoprávněných novot, ani když přicházely od Kollára samého. Konservativnost Palackého byla založena na zásadách, na hlubokém porozumění těch otázek, o které při tom šlo. Roku 1833 napsal Šemberovi, ujmajícemu se Žáka a jeho domnělých oprav: „... formy jazykové jsou živé částky jazyka, žijící v ústech národu, jenž se podle libosti gramatiků na ruby obracet, uřezávat i přešívati nedají. Gramatikové jsou jen jazykopisci, t. j. referenti o jazyku, nikoli pak zákonodárci aneb tvůrce a vladaři, rovněž jako statistické moci konstitivní aneb zákonodárné ve státu nemají...“²⁾ Právite posléze,

tento slovník (Jungmannův) bude základ novější naší literatury; nyní se spíše k tomu podobá, a tak nejedni soudí, že to bude jejím nárobním kamenem. — A podobně bylo někdy také u jiných, zejména u Palackého.

¹⁾ O německém Mus. viz pojednání Mourkové v Památku. — Censura byla přísnější k němu než k časopisu českému. Roku 1831 napsal Palacký Ebertovi: „Mir ist des Popen Zimmermann Censurtyrannei endlich unerträglich geworden.“

²⁾ Srov. Radhost I. 45 v posudku Trnkova spisu r. 1832 a přednášku z roku 1846 (Radh. I. 193). Dále v pojednání Fr. Blého, Palacký a spisovný jazyk český v Památku.

že ne cit pravdy, ale jen zvyk opravám jeho (t. Žakovým) se přiči: ale není-li tento zvyk pánem a zákonodárcem o jazyku? ... Slova Palackého vykazují zároveň meze a dávají direktivu každému brusičství, ale také odsuzují z nemalé části ono brusičství, které proti těmto zásadám se provozovalo a z části provozuje dosud, neméně než zbytečné módy a nápady, jež se rychle šíří zvláště denními listy.¹⁾

Palacký stál o zachování jednoty ve spisovném jazyku, o utvoření jednotné a v duchu jazyka založené terminologie a fraseologie vědecké (to by byl měl vykonati zejména slovník naučný); než na tom nebylo mu dosti; šíření „reální vzdělanosti“ — to bylo předním úkolem časopisu od něho řízeného, aby se totiž „v národě českém dále již necitila větší potřeba slov a výrazův, než poněti a známostí“. Ještě určitěji vytkl Palacký program svého časopisu, a můžeme říci svého veškerého konání a snažení v té době v předmluvě k 11. svazku (1837), pohliže zároveň ne bez uspokojení nazpět k tomu, co již vykonáno. Novoevropská osvěta neměla již býti v Čechách šířena toliko jazykem německým, proud její měl býti uveden také do literatury české,²⁾ staré Čechy měly býti uvedeny do nové Evropy; literatura česká měla se státi částí literatury evropské, celosvětské; literatura česká neměla býti pouze neb hlavně prstonárodní, a když se odvažovala výše, neměla neologismy jazykové jí činiti nepřístupnou, krom několika spisovatelů samým. Psáti pro „střední vzdělané třídy“ a tím je získati pro literaturu českou, to bylo podle Palackého „životní otázkou“. Životní otázka — není jediná otázka. Neporozuměl by Palackému, kdo by se domníval, že on neuznával potřeby a ceny literatury čistě vědecké, jak ji pěstoval Preslův Krok, vědy pro vědu, *pure science*. Životní bylo mu to, čeho třeba bylo tehdy nejvíce. Než této životní potřebě³⁾ nemohl stačiti jediný časopis čtyřikrát do roka vydávaný.

¹⁾ Srov. vychování, výchova, výchov ad.

²⁾ Roku 1832 napsal Palacký v článku pro Brockhausův Slovník: Seit jener Zeit (objevení RKého, založení Musea) hat die Bildung der böhm. Sprache rasche, fast zu gewagte Fortschritte gemacht, sie wurde in Form und Gehalt europäisch, und fügt sich bereits fast allen Bedürfnissen in der Kunst und Wissenschaft... A přece čteme o něco dále: Unter den 6 Millionen slavischer Einwohner in Böhmen, Mähren und Oberungarn, welche das Publikum der böhm. Literatur bilden sollen, sind es bisher immer nur Einzelne, welche daran Theil nehmen; die Massen sind todt, und selbst die Mehrzahl der Gebildeten bleibt durch ihre Erziehung ihrer Muttersprache für immer entfremdet, anderer Hemmungen, wie der strengen Censur, des jämmerlichen Buchhandels und dergl. nicht zu gedenken...

³⁾ Ze poučná literatura pro lid není možná bez vědecké, dobře poznal a pověděl Lev Thun.

Měl býti vydán společnou prací více spisovatelů a pod vrchním řízením Palackého encyklopaedický slovník, slovník naučný. Vzdělanost národu českoslovanského, praví Palacký r. 1829 v programu k němu, způsobena byla jazyky cizími. V Čechách a v Moravě němčinou, latinou v Uhřích. Další starost bude, zjednatí mu přístup k vzdělanosti v řeči mateřské, tak aby o všem česky mysliti, mluvíti a psáti se naučil.¹⁾ Jednání o slovník vedlo, jak známo, k založení *Maticе České* (1831)... Jestliže založením Musejníka proveden byl plán Palackého z mladších let, založením Maticе proveden záměr mnohem starší, kterým se zanášeli již první vlastenci, zejména Pelcl, tehdy ne bez účastenství samého Dobrovského,²⁾ jenž se v mladších letech, jak se zdá, ještě nepodával té beznadějnosti, jaká se objevila u něho při oně památné rozmluvě dne 20. prosince 1825... Starý záměr se vracel zase a zase, ve skutek jej uvedl teprve Palacký. *Maticе Česká* je především jeho dílem; on sám velkou při tom zásluhu přičítal hr. Františku Šternberkovi.

Jaké překážky při tom Palackému bylo přemáhati, to jsme se teprve po letech dověděli. Osvícený absolutismus byl přinesl větší volnost duševního života, potom po válkách Napoleonských, za restaurace, nastávala, co se týče iniciativy vládní, doba stagnace. Vláda vídeňská nepřála žádné nové věci. Snahy českých vlastenců nepotkávaly se u ní a její byrokracie (s některými výjimkami, pokud totiž na vysokých místech stáli někteří šlechtici čeští) se žádnou přízni; další rozvoj národního života českého, ač v něm ještě nebylo žádného programu politického, vzbuzoval nedůvěru; vláda vídeňská nepřála národnosti české, nejen proto, že to byla národnost česká (ovšem i proto), nýbrž již proto, že se tu k životu hlásily nové věci.³⁾ A novou věcí by byla bývala společnost určená zvláště a výhradně ku pěstování a zvelebení literatury české. Proto se založení Musea nepotkalo s překážkou od vlády, že nebylo národní v tom smyslu, jak by si byli vlastenci přáli. Než Museum tu bylo; program jeho byl dosti široký a mohl poskytnouti zamýšlené Společnosti přístřeší. Avšak Museum samo musilo pro to teprve získáno býti, musil býti získán zejména jeho praesident, hr. Kašpar Šternberk. Ze se tak stalo, to bylo

¹⁾ Rud. Dvořák, Snahy Frant. Palackého o vydání české encyklopaedie (Památník).

²⁾ Srov. Kalouskovy Děje Společn. nauk str. 63. Roku 1791 chtěl (ale nesměl) Dobrovský svou přednášku, kterou měl před císařem Leopoldem, zavříti prosbou, aby císař chránil národ český při drahocenném dědictví po předcích, jazyku mateřském.

³⁾ Srov. Kalouskův životopis Palackého.

zásluhou hr. Františka,¹⁾ který se již úplného provedení toho, k čemu byl nápomocen, nedočkal... Ony překážky nastaly však teprve potom, překážky, pro které r. 1832 Jungmann Palackého, vracejícího se z Vídně, uvítal voláním: „Pomozte, Františku, hyneme! hyneme!“ A Palacký pomohl, pomohl svým uměním jednat s lidmi... Jemu se bylo podarilo hned od počátku získati pro věc, o kterou šlo, nejvyššího purkrabí hr. Karla Chotka. Ale byly i jiné překážky, které nepocházely od nepřiznivců; účastenství obecnstva českého se probouzelo pomalu; teprve v letech čtyřicátých počet členů rychle rostl. Nicméně za poměrů nepřiznivých vydána pomocí Matice dvě monumentální díla naší vědecké literatury, Jungmannův Slovník²⁾ (1834—1839) a (1836—1837) Slovanské Starožitnosti Šafaříkovy, jehož povolala Matice do Prahy, aby se stal českým, t. j. český spisovatelem (hlavní zásluha i při tom měl Palacký); v letech čtyřicátých založena obojí Bibliotheka, novočeská i staročeská, a vydána náhradou za naučný slovník malá encyklopaedie i první svazek Výboru. R. 1848 zahájeno prvním svazkem vydání Palackého Dějin ve zpracování českém...³⁾

Výbor vydávaný podle návrhu Palackého. I jiné jeho návrhy z té doby jsou pozoruhodny; pokud nebyly provedeny již tenkrát, obsahovaly úkoly pro budoucnost.⁴⁾ Tak měla být vydávána Bibliotheka znamenitých děl historických, původně českých (na př. Skála, Bartoš, Sixt z Ottersdorfu) i přeložených. R. 1842 předložil Palacký návrh, aby Matice podporovala literární produkci také udílením praemií za spisy jí samou nevydané. Než jen jednou taková praemie skutečně dána, totiž r. 1845 Tylovi za jeho román Poslední Čech. A nepomohlo dále ani naléhání Palackého, jenž byl sám do Musejníka napsal několik posudků o spisech belletristických (posudků, které mají své místo v dějinách kritiky u nás), aby se v tomto časopise, který byl přeshel do nákladu Matice, pěstovala pravidelně důkladná kritika české literární produkce.⁵⁾ Jest patrné, že Matice podle úmyslu Palackého měla být asi tím, čím jinde bývaly Akademie. A tím — aspoň do jisté míry — Matice skutečně byla; z ní vycházela z velké části iniciativa i direktiva vědecké literární produkce české.

¹⁾ Gedenblätter 84.

²⁾ Na vydání Jungmannova slovníku pomocí Musea pomýšlel Palacký již r. 1827. *Četakovského* Sebrané listy 203.

³⁾ Na základě zvláštní úmluvy s nakladatelem Tempským.

⁴⁾ Sr. Tieftrunkovy Dějiny Mat. Č. 115 sl.

⁵⁾ Obtíž kritiky v malých a těsných poměrech, jaké tehdy byly, vytkl Palacký v ČCM. 1827. (Radh. I. 12). Namnoze trvali dosud. — S návrhem Palackého se nesrovnával Šafařík, tehdy redaktor Musejníka.

V Museum r. 1838 smrtí hr. Kašpara Šternberka končí se doba Šternberkova, 1841 zvolením Palackého za jednatele počíná se, jak pověděl Nebeský, doba Palackého, vedle něhož v mnohých věcech stál rytíř Jan Neuberk, v té době také kurátor Matice.¹⁾ Šternberk byl více než dilettant, více než znalec v oboru věd přírodních. To dávalo též ráz Museu za jeho řízení. I to odpovídalo jeho osobnosti, že Museum, nepřestávajíc být českým, mělo do sebe přece cosi kosmopolitického. Palacký program sbírek a činnosti Musea rozšířil a položil při tom zvláštní důraz na věci české všech oborů; za historie přišla k větší platnosti než před tím, v tom se ovšem hlásila vedle skutečné potřeby také osobnost jeho. Zmiňují se jen o zřízení archaeologického sboru roku 1843.²⁾ — Roku 1847 přestěhovalo se Museum s Hradčan, z odlehlého a také jináč nedostatečného domu někdy Šternberského, kde je chtěl mít jeho první praesident, dolů do města, na Příkopy, do domu od stavů k tomu konci koupeného a upraveného. Palacký by byl chtěl více. On před tím navrhoval, aby na místě pomníku císaři Františkovi na březí postaveno bylo Franciscium, kde by místo našly i jiné ústavy. Návrh jeho nestal se skutkem. Než všechny podobné návrhy Palackého bývají programem pro budoucnost. Co navrhoval r. 1839, provedeno po jeho smrti teprv, a to v rozměrech daleko větších, stavbou Rudolfiny a nového Musea.

Podobný význam jako jednatelem pro Museum mělo pro Společnost nauk sekretářství Palackého.

Členem Společnosti stal se Palacký r. 1830, sekretářem jejím byl od r. 1840—1844. A byl, jak praví Kalousek, nejlepší sekretář ze všech, které kdy Společnost měla. V ní provedena hned roku 1848 nová organizace rozdělením na čtyři odbory či sekce, z nichž jedna byla česko-filologická; do ní náleželi ti vlastenečtí učenci, kteří do Společnosti přibýli po Palackém, zejména Jungmann, Hanka a Šafařík. Tato sekce odpovídá Matici při Museu. Společnost měla (to bylo mínění Palackého) i nadále pěstovati vědu pro vědu; měla se však státi čestější co do předmětu své práce. Ale měla se státi čestější ještě v jiném smyslu.

Programem Palackého v těchto letech zůstává učiniti jazyk český, pokud již bylo lze, rovnoprávným s jazykem německým

¹⁾ R. 1842 těší se Palacký v dopise Četakovskému: Matice letos přičiněním zvlášť kurátora svého, p. z Neuberka, veseleji prospívá, nežli ode mnoha let.

²⁾ Palacký vložil svůj program Musea ve spisku vydaném r. 1842 jménem výboru pod titulem „Das vaterländische Museum in Böhmen im J. 1842.“ Především Dějiny Musea, potom často od jiných opakované. — Mnoho z toho, co tu pověděno, platí ještě dnes.

v ohledu kulturním, anebo aspoň připravovati ten pokrok pro další budoucnost. On uvedl jazyk český do Musea i do Společnosti. Do Musea českým Musejníkem a založením Matice. — Jednací jazyk Musea byl německý, ac' hned v prvních stanovách jeho čteme — ne bez podivení — paragraf, podle kterého měli členové česky aspoň rozumět, sekretář však být mocen jazyka českého úplně.¹⁾ Teprve nové stanovy z r. 1847 sepsány byly rovnoprávně v jazyku českém i německém... Ve Společnosti nauk jazyk německý zůstával jednacím a uveden také do protokolů nové sekce česko-filologické.²⁾ Než v publikacích vládla němčina (vypsání cenné otázky, na kterou Palacký odpověděl svoji Würdigung, výslovně žádá spis německý) fakticky prolomena byla Palackého Letopisy (1829) a dvěma rozpravami Karla Bořivoje Presla (1830); výslovně však teprve novými stanovami r. 1837 přisouzeno jazyku českému rovné právo vedle německého, latinského a francouzského.³⁾ Práva toho užila potom nová česko-filologická sekce ve svých přednáškách a publikacích. Jazyk český (citují zde Kalousky Děje Společnosti) byl již netoliko předmětem vědeckého badání, nýbrž také prostředkem vědeckého sdělování.

Jazyk český se tedy ozval v publikacích Společnosti, ale stalo se to přece jen v jedné sekci, v té, kde pěstování jazyk český a literatura česká.⁴⁾ V sekci historické do přednášek uvedl Palacký jazyk český hned r. 1841, dne 25. listopadu, kdy četl pojednání o Rostislavovi, otcí královny Kunhuty, tištěné potom v ČCM., do akt chtěl jej uvést roku 1842 svým pojednáním o předchůdcích husitství. Ale to se potkalo s překážkou, když censura, vyžádavši si votum konsistore, vytištění nepovolila, aspoň ne tak, jak bylo napsáno.⁵⁾ A tak toto pojednání vyšlo po několika letech německy, ale za hranicemi a pod cizím jménem.⁶⁾ Jiné historické práce Palackého (a to velice cenné) byly v těchto letech v aktech Společnosti vydány jazykem německým.

¹⁾ § 13. Sämtliche Mitglieder müssen die böhmische Sprache verstehen, der Sekretär sie fertig lesen und schreiben. Sr. k té věci *Jana M. Černého* Museum království Českého. V Praze 1834.

²⁾ Kalousek str. 158.

³⁾ Jesté r. 1839 při vypsání ceny za dějepis českého obchodu žádá se spis německý.

⁴⁾ Kalousek 190. Jsou to pojednání se společným titulem „Rozbor staročeské literatury“.

⁵⁾ Srovn. Kalousky Děje Spol. 169.

⁶⁾ Censura a konsistoriím tím poskřížila historickou literaturu nemálo. Palacký minil totiž takto zahájit řadu pojednání o učencích mužích v 14. a 15. století. Ale tato nehoda, jak praví v Radhostu II. 297, odhalila mu k tomu velkou chuť.

Otázka, smí-li a má-li český spisovatel psáti německy, není nová. Palacký sám ještě v Doslovu k Radhostu vzpomíná, že i někteří vlastenci horlili proti němu, jako by se stal o Němce více než o Čechy.¹⁾ Když pak roku 1836 Dějiny jeho počaly vycházeti jazykem německým, jeden z nich, kněz Josef Myslimír Ludvík, který každý svazek českého Musejníka „toužebně očekával jako Židě Messiasé“, neostýchal se Palackému samému své (a nejspíše i jiných) zklamání vysloviti nepokrytě.²⁾

Palacký psal německy pro svět, zejména pro svět učený. Ale i některá z jeho učených pojednání historických mají zároveň do sebe cosi apologetického, jako ono z r. 1842 o vpádu tatarském, zvláště pak společně se Šafaříkem složená obrana Libušina Soudu, Evangelia sv. Jana a gloss v Mater verborum (1840).³⁾ Propaganda „pro dobré národa Českého“ nebyla částečně možná než prostředkem jazyka německého, a to i doma v těch vrstvách, které české národnosti měly být získány. Jako jiné kusy, tak i tento kus programu se ohlašuje hned u mladého Palackého v letech prešpurských.

Ono místo v dopise Kollárovi z r. 1820 o „obzvláštním osudu“ spisovatele českého zní dále: „Mezitím volno nám také vzhledati do blaženější budoucnosti, k době té, kdež v Čechách opět i paní a rytíři, i paní a slečny česky mysliti, mluvití a čísti budou, doba příjdoucí až později, ale neomylně.“ Co to znamená, než že pro život národní, v duchu a jazyku národním, měly být získány ty vrstvy společenské, ve kterých tohoto života bylo dosud málo, nejen třídy střední, ale i vyšší, *šlechta*?... A o dvanácte let později slyšíme od Palackého v dopise Kollárovi: „Dokud my vyšší šlechty sobě nezískáme, dotud pro nás spásy nebude.“ A povězte to hned, zde máme před sebou kus programu Palackého, totiž *počestění české šlechty*, který se mu jen částečně podaril... Ona blaženější budoucnost, onen neomylně příjdoucí čas, leží také ještě — před námi, jako ležel před Palackým r. 1820, a snad jsme od něho ve větší vzdálenosti, než byl Palacký sám v letech třicátých a čtyřicátých.⁴⁾

¹⁾ Že k nim náležel také Jungmann, patrné z jeho psaní Kollárovi 4. ledna a 10. listopadu 1827, 22. dubna 1828. ČCM. 1830, str. 56, 57, 199.

²⁾ V dopise ze dne 20. ledna 1837: „Geschichte Böhmens v. Franz Palacký“... Duch se mně zatají, oči mrákota oběsí, sám sobě nevěřím jsem čtoucímu, a první vzdechauti bylo: Šeredně nás oklamal! — Odpustíte slova tato neb raději jen vzedchnuti — vždyť jste nám nic neslíbili — sami jsme se oklamali — bolestně!

³⁾ Podobně i pozdější (1856) *Zeugenerhör über den Tod K. Ladislav's*.

⁴⁾ Sr. co Palacký napsal 1864 (Radh. III. 144).

Přišel do Čech, Palacký počítal s danými poměry, ale počítal také s lepší budoucností, kterou očekával, kterou připravoval. V šlechtě české našel po svém příchodu mnoho patriotů, ale málo vlastenců.

V předešlém století hr. Frant. Josef Kinský byl se ujal jazyka českého, jeden z prvních (1774); při korunovaci Leopolda, nástupce Josefa II., v Praze pánové čeští (Kašpar Sternberk nám tu zajímavou zprávu zachoval v autobiografii vydané Palackým r. 1868 na str. 38), pokud ještě česky uměli, okázale mluvili mezi sebou při dvorských slavnostech po česku... Nicméně Palacký oba Sternberky, Kašpara i Františka, a také Karla Chotka počítá k Čechům „věrným krvi a srdcem“, kteří však jazyka českého sami nebyli dosti mocni. A toto svědectví jeho v Doslouku k Radhostu se vztahuje na samého Dobrovského, „mistra v theorii, ale v praxi dosti nedostatečného.“¹⁾ „Proto,“ pravi Palacký, „kdokoliv té doby působiti chtěl ve prospěch národnosti české, musil již užívati k tomu cili němčiny.“

A tak se stalo, že r. 1831 páni čeští, ani hraběte Eugena Černína, také přítele Dobrovského, nevyjímaje, vyzývání byli ku přístupování k Matici dopisem německým, od Palackého složeným, od něho, Jungmanna a Presla podepsaným. A přece v tomto německém dopise na národní ideu položen větší důraz, nežli za tehdejší doby možná bylo ve vyzváních veřejných.²⁾

Probuzení národního života netoliko ve středních, nýbrž také ve vyšších stavech očekával Palacký od literatury, ovšem přiměřené k tomu konci a cili pěstované. Také k tomu konci a v té naději zakládal český Musejník, pro střední (jak již řečeno), ale také pro vyšší stavy.³⁾

„Naše vyšší šlechta,“ oznamoval Palacký Kollárovi roku 1832, „počíná se více chýlíti k jazyku...“⁴⁾ Ale ovšem jsou

¹⁾ Radh. III. 263. To potvrzuje Dobrovský sám v dopise Rybayovi 1785, omlouvaje se, že píše německy. — O Rud. Kinském napsal Palacký Safarikovi r. 1833, že je na literaturu českou velmi laskav, ačkoli v ni jest jen povrchně zbábly.

²⁾ Von jeber war es zunächst die eigenthümliche Sprache, welche die Böhmen zu einem besondern Volke stampelte... Diese Sprache ist noch immer das unterscheidende Merkmal der Nation... V místě otřeseném v Tieftrunkových Dějinách Matice na str. 32 vračí se myšlenka, kterou Palacký byl vyslovil již r. 1825 v rozmluvě se Sternberky a Dobrovským.

³⁾ Časopis náš český u většího dílu vyšších stavů čten bude — Kollárovi napsal Palacký 28. září 1826. ČCM. 1879 str. 386.

⁴⁾ Jináče soudil Čelakovský v listě Vinařickému r. 1838 (Sebr. L. str. 425) pravě, že si odrodil šlechta jazyka českého dosud málo všimá. I jináče je místo zajímavé.

tu překážky: nedostatek vhodné lektury, zvláště pro ženskou... Ale druhy se dostávají také pochybnosti. Účastenství šlechty při Matici Palackého — aspoň do roku 1835 — neuspokojovalo; v důvěrném dopise příteli¹⁾ si stěžuje, že tak málo šlechticů k Matici přispělo, a že i ti, kteří co dali, mnozí jen jako almužnu dali.²⁾ Starší odumírali: František Sternberk již r. 1830, Kašpar r. 1838, tento ve vysokém věku (77 let). Roku 1836 zemřel teprve 34letý Rudolf Kinský, první kurátor Matice, mecenas Čelakovského. Ještě r. 1840 v dopise Purkyňovi³⁾ Palacký vzpomíná ztráty jeho, jakož i Karla Clama-Martinice, právě zesnulého: „Byli to páni znamenitého vplyvu, jež tytýž i ku prospěchu národnosti naší vynakládali...“ Ale hned potom se Palacký upokojuje: „Mladší šlechtici, ku př. hrabata Thunové, nedávají než dobrou naději do budoucnosti.“

V nejbližších letech žádný ze šlechticů českých nestál vlasteneckým kruhům tak blízko, žádný se u nich netešil takové oblíbě, jako hrabě Lev Thun, žádný (nemýlím-li se) neovojil si českého jazyka tou měrou jako on; jsa členem sboru Matičního, dával i posudky o knihách českých...⁴⁾ „To jest pravý šlechtic český, mnohonadějný,“ napsal o něm r. 1837 jeden vlastenec druhému.⁵⁾ Biograf hr. Lva Thuna (Helfert) nevypravuje o stycích jeho s Palackým tolik, kolik bychom očekávali. Ale i to, co slyšíme, svědčí, že Palacký

¹⁾ Vinařickému. — Podobně Čelakovský, ale hned r. 1831. Sebrané listy str. 301.

²⁾ R. 1839 stěžuje si V. Staněk Palackému: Jeden příznivec po druhém umírá, nových málo přibývá, šlechta i vlada o naši řeč a literaturu nedbá, ano snad naopak. — O šlechtě u vlastenců není vždy stejně mínění. Srov. na př. listy Čelakovského ještě z r. 1848 (ČCM. 1871). — Také Lev Thun ve svém spise z r. 1842 praví, že mezi zakladateli Matice není mnoho vemožů (kaum Einige von den Mächtigen des Landes). — Na pětsetnost u vyšších stavů při odbrání Jungmannova Slovníku si stěžoval Safarik v dopise Kollárovi r. 1834 (Zeleného Život Jos. Jungmanna str. 408). — Jiný si Palacký stěžuje, že příspěvky pro Safarika se těžce scházejí, jakož i podobně příspěvky pro Čelakovského.

³⁾ Slov. Sborník 1836.
⁴⁾ O tom některé zprávy podává Helfert v Oest. Jahrbuch XV. (Graf Leo Thun). — R. 1833 si dopisoval z Anglie s Hankou, r. 1835 z Paříže se Safarikem pro cvik v jazyku českém; s Hankou se cvičil v češtině třikrát za týden, chystaje se vstoupiti do státní služby. Také Palackému psával česky, ne bez oblíbi a ne zcela bez chyb, ale přece dosti dobře. (Srov. co podotýká Thun sám — beschämendes Geständniss — o své nedostatečné znalosti češtiny.) I Neuberk psával Palackému německy. — Thunův posudek o Tytlovu Posledním Čechu v j. Tieftrunkových Děj. Matice 120. V něm čteme: Nesnadná věc jest psáti českou novinu, ve vyšších třídách společnosti našich časů se pohybující, již proto, že arci život tento dosavadě skutečně německý jest...
⁵⁾ Jar. Pospíšil Burianovi (Český, 12 let prouzení). — Srov. Paměti Jos. V. Friče I. 120.

a Lev Thun si rozuměli. Hned r. 1836, když vyšel první svazek Palackého dějin, napsal Lev Thun svým do Děčina: „Ich habe nur die ersten Capital gelesen; habe aber gar grosse Freude darüber; er ist wirklich ein grosser Mann...“¹⁾ Zvláště se pak zavděčil Lev Thun českým vlastencům spisem, vydaným roku 1842.

K pokusům, či vlastně prosbám, které však nepomáhaly, aby jazyku českému aspoň nějaké místo popřáno bylo ve školách, náleželi ono zadání sboru Matičního, které podlé úmluvy s Chotkem, k podnětu Palackým danému, složil s pomoci Jungmannovou Vinařický, a které od nejvyššího purkrabí (Chotka) bylo dále podáno do Vídně.

Hrabě Lev Thun tyto snahy vlastenců schvaloval²⁾ a podporoval, schvaloval zvláště, že děti mají býti vyučovány ve svém jazyku mateřském. Aby poskytnuto bylo jazyku českému místo ve škole, ale také v úřadech, odpovídající pokrokům, kterými se literatura česká již může vykazati, jsou požadavky sice jen více naznačené, než určitě formulované spisu jeho z r. 1842.³⁾ „Über den gegenwärtigen Stand der böhmischen

¹⁾ ÓJ. XV. str. 180. — Tamtéž XVI. str. 149 citát z listu Palackého, když Thun již byl ve Vídni (1845): Wie Schade, dass wir Sie, lieber Herr Graf, nicht in unserer Mitte haben. Ihre Kraft wäre uns so nöthig. Doch so Gott will, geht uns in Wien Ihr Geniuss nicht verloren!

²⁾ ÓJ. XV. 190.

³⁾ Podivno jest, že Helfert o tom, co je obsahem spisu Thunova, nic nepověděl. Za to nám přináší některé zajímavé podrobnosti, jako že Thun k prvnímu náčrtku svého spisu, složenému již r. 1831, připsal „Čechové jsmo, Čechové budeme“. Druhé zpracování z r. 1833 má český nadpis: Sepsání pro jazyk český. — Dlouho trvalo, nežli si Thun vymohl dovolení k vydání svého spisu. — Ze spis obrací se k vládě a ke šlechtě, není výslovně řečeno ve spise samém, je však patrné z listu psaného Toquevillovi hned r. 1837. Škoda, že z něho neznáme v té pičině než tento citát (ÓJ. XV. 184): „Der unverkennbare Aufschwung der slavischen Nationalität beweist mir immer mehr und mehr die überwiegende und gleichwohl von der Regierung und dem höheren Adel durchaus verkannte Wichtigkeit derselben.“ — Helfert podotýká, že se Thun zasazoval o povznesení české národnosti „nicht bloss vom Standpunkte der Literatur, sondern aus höheren politischen Gründen“ — což pravda. Ale tím ještě vše není řečeno. Viz následující poznámku. — Helfert (ÓJ. XVI. 107) dále vypravuje, že r. 1842 Thun Chotkovi podal pamětní spis, schvalovaný také od Jos. Mat. Thuna. „Über die Beziehungen des Wiedererlebens der böhmischen Sprache zu der österr. Regierung“; patrně přimlouval se v něm (Helfert o tom pověděl tak málo) za právo jazyka českého v úřadování. Také pamětní spis, který měl podati nebo podal přímo císaři Jos. Thun svému a jiným jménem, přimlouvajícím se, aby jazyk český byl pěstován ve školách, složen byl od Jos. Thuna (tamtéž str. 109). — Žádost, kterou Matice r. 1845 podala arciknížeti Štěpánovi, tebdy civilnímu správci v Čechách, aby se na universitě o soudním řádu přednášelo česky, složil hr. Lev Thun.

Literatur und ihre Bedeutung“ spisu, který není než apologií českého národního probuzení, ve kterém spisovatel mluví jako Čech národnosti české, ba jako Slovan.¹⁾ A když se r. 1843 v jiném spise ujmál Slovákův proti Maďarům,²⁾ neměli Lva Thuna naši vlastenci pokládati za svého?... Nevim, měl-li Palacký přímo účastenství při skládání spisu z r. 1842; než jsou to myšlenky jeho, které se tu často ozývají (zejména v první polovici), a jeho předmluva k 11. sv. Musejníka byla do spisu Thunova vložena v předkladu doslovném.

Také Jos. Matiaš Thun z linie Žehušické měl podobné styky s kruhy vlasteneckými. Česky se aspoň učil pro cvik; pro radost svému příbuznému, hraběti Lvovi, přeložil do němčiny Ruk. Král.; jeho předkladu se ujal Safarik a vydal jej spolu s Palackým r. 1845.³⁾ I on uveřejnil spisek (1845) o národnosti české (Der Slavismus in Böhmen); vystupuje v něm proti těm, kteří se domnívají, že v Čechách česká národnost je na vymření, ujmá se Čechův proti nářku „rusismu“, prohlašuje se proti možnosti nějaké „rakouské“ národnosti,⁴⁾ ale

¹⁾ Frankfurter in Allg. Deutsche Biographie (sv. 38 vyd. 1894 str. 1813) pravi o Lvu Thunovi: „wenn auch nicht national als Czeche, betrachtete er sich doch politisch als Böhme.“ Než ve spise z r. 1842 Thun mluví jako Čech české národnosti. Tak čteme na str. 25 unsere Sprache, t. j. čeština; na str. 63 zwei Männer, die jetzt den wichtigsten Einfluss auf unsere geistigen Interessen üben: Palacký und Safarik; tamtéž unser grösster Dichter Kollár. Větu na str. 86: so liegt gegenwärtig für uns Böhmen in der bedrohten Stellung unserer Brüder in öndr. Ungarn atd. by byl někdo, kdo by se cítil jen jako „Böhme“, ne napsal. — Jako Slovan se ozývá Thun na str. 68.

²⁾ Die Stellung der Slowaken in Ungarn. — R. 1844 Angsb. Allg. Z. přinesla článek Thunův „Die Slaven in Böhmen und Ungarn“. — Spisek z r. 1843 obsahuje, jak známo, polemickou korespondenci s Pulszkým (1842); dodatek k ni, dopis Thunův ze dne 24. prosince 1842, otiskl Helfert v ÓJ. XVI. Hned v prvním dopise počítá Thun sebe mezi „slavische Vorkämpfer“. I v druhém listě mluví Thun jako Čech české národnosti na str. 16; dále na str. 18: Wir bedürfen der Slowaken so gut als sie unser; v doslovu na str. 60 wir Böhmen. — O spisu Thunově z r. 1842 napsal Palacký Purkyňovi: Spis hr. Thuna zde v Čechách velkou sensaci působí, avšak u germanomanův i nemalý odpor zakušuje.

³⁾ Ich wollte nur Ihnen und meinem Leo dadurch eine Freude machen (Jos. Thun Palackému 1842). Jednou se pokusil o české psaní Palackému. V něm píše (1842): Rád budu, když nás jedenkrát gen za Čecha poznáte, ale k tomu mě ještě tuze moc schází. Gazyk se těžko češí, arde ale tuže vlastensko.

⁴⁾ Zajímavé místo je toto: Ebenso chimärisch wie das Weltbürgerthum ist eine österreichische Nationalität, denn das Kaiserthum ist, wenn nicht ein Staatenbund, doch ganz gewiss ein Völkerbund... Nur in dem Selbstbewusstsein dieser verschiedenen Nationalitäten kann das Kaiserreich seine feste Stütze finden; nur in dem Verbands mit dem mächtigen Kaiserreiche kann Böhmen wenigstens seine Nationalität bewahren.

za to pro zemský patriotismus, jež by v Čechách spojoval Čechy a Němce.¹⁾

Jestliže jsem se při této věci, poměru Palackého k české šlechtě před r. 1848, děle zdržel, nebojím se, že by mi bylo neporozuměno, a nemyslím, že bych se měl omlouvat, anebo vlastně že bych měl omlouvat Palackého. Až bude tiskem vydáno, co se zachovalo z korespondence jeho, bude patrné, že po r. 1840 poměr jeho ke šlechtě české byl podobný jako někdy Dobrovského. Jest oběma stranám ke cti a byl oběma stranám ku prospěchu... Jestliže Palacký r. 1829 v německém Musejniku²⁾ napsal: Unsere königlichen Přemysliden, Lüzelburger, Jagelloniden sind längst nicht mehr... aber wir zählen noch Männer unter uns, deren Ahnen den Přemysliden, so wie den Jagelloniden ruhmvoll gedient haben — nehledeje in tom lichoceni ve stycích se šlechtou tak často se vyskytujícího, ne — zde mluví historik. Palacký přišel do Prahy, aby zde — v Praze, v Čechách — konal studia historická o jedné době dějin českých. Ale že se pak věnoval historii úplně, celé historii české, to rozhodly přece poměry, které zde našel, a které byly tomu příznivé. Palacký rád se nazýval v historii autodidaktem. Jeho samostatné studium historické se počíná již před r. 1823, v tomto samostatném studiu pokračoval i po r. 1823 v Čechách, s počátku zvláště o době husitské; než Palacký v Čechách našel také učitele. Byl to především Dobrovský. O tom máme svědectví Palackého samého v autobiografii. A nevím, nemáme-li podle těchto pramenů k Dobrovskému přidati jako druhého hr. Františka Šternberka. Frant. Šternberk byl muž učený, ač sám nic nenapsal, leda tři krátká pojednání numismatická. Numismatika byla jeho specialita. Byl však více než numismatik, byl (opakuji slova Palackého) „nepovrchný znalec historie národní, kteroužto ve původních pramenech studovati již ode mládí mival zalíbení“, a to v pramenech netoliko tištěných, nýbrž také tiskem nevydaných.³⁾

A tak si vysvětlíme, že Palacký, když, maje se státi nástupcem Pubičkovým a pokračovatelem v jeho díle, chtěl

¹⁾ Wir wollen Böhmen sein und Böhmen bleiben — und Böhmen sind die Deutschen wie die Tschechen. On sám že je — weder ein Tschech noch ein Deutscher, sondern nur ein Böhme. — Co do ducha se Josef Thun hr. Lvoví nikterak nevyrovnal. Jak. Malý svým spiskem *Worte eines Tschechen* se částečně obrací proti němu.

²⁾ Ve článku „Einiges über die ältesten Familiennamen des böhmischen Adels“.

³⁾ O hr. Frant. Šternberkovi r. 1830 napsal hr. Kašpar Palackému: In Graf Sternberg liegt ein Schatz von Kenntnissen, der einst mit ihm zu Grabe geht, weil er sich zu wenig zutraut und zu sehr nach Vollkommenheit und Vollständigkeit strebt. — To poněkud jinými slovy opakuje Palacký ve své přednášce r. 1842.

býti více, chtěl býti opravdu historiografem, že, když rozvinul hned také celý program historické práce, našel i v té věci plně porozumění u hr. Frant. Šternberka. Než Šternberk sám by byl nestačil, kdyby se smysl pro historii byl nenašel též u jiných mužů české šlechty, která při tehdejších stavovském zřízení rozhodovala. Jistě i jiní smýšleli jako Eugen Cernia, jež roku 1831 po ustanovení Palackého historiografem (řeba ještě bez tohoto titulu) takto jemu psal: „Innen sowohl wie mir und allen unseren Landsleuten, die noch nicht so entartet sind, dass sie sich schämen dem Volke eines Karl's, eines Poděbrad's¹⁾ anzugehören, wünsche ich vom Herzen Glück“...²⁾ Není to náhodou, že se historické spisovatelství Palackého počíná rodopisy panských rodů českých.

Palacký není první historiograf český. Předchůdce jeho, někdejší jezuita, František Pubička (zemřelý r. 1817) ve svém několika svazkovém díle (*Chronologische Geschichte Böhmens*), jež počalo vycházeti r. 1770, dospěl až do r. 1618. Toto dílo převzali čeští stavové r. 1778 ve svůj náklad. Vydávání díla Pubičkova potkávalo se však s překážkami se strany vlády v posledních letech Josefa II.; teprve r. 1793 povoleno zase v díle pokračovati; poslední svazek vyšel r. 1801.³⁾

Od smrti Pubičkovy hledán pokračovatel pro jeho dílo. Měli jimi býti, ať se omezím na jména ještě v paměti žijící, Cornova, Millauer; s Millauerem vyjednávalo r. 1818. R. 1827 vyzval stavovský výbor Palackého, aby se v ten úkol uvázal. Ale Palacký chtěl, jak řečeno, více býti, než pokračovatelem díla Pubičkova, díla, které svou dobou nebylo bez zásluby, ale bylo bez ducha, díla rozvláchného a psaného v té hrozné formě, jako se psávalo v Německu sto let před Pubičkou. Podle mínění Palackého vše, co dosud o dějinách českých bylo napsáno, bylo nedostatečné; abest historia a litteris postris — to by byl mohl říci s Ciceronem. Nejdrive musí předcházeti rozsáhlé badání v archívech, doma i za hranicemi, za hranicemi zejména v Římě, ve Vatikáne... Nevím, nebyli-li to František Šternberk, jež pozornost stavovského výboru byl na Palackého obrátil. Když si však výbor vyzýdal jeho dobrozdání, vyslovil se úplně ve smyslu Palackého, jež navrhoval, aby vedle pokračování díla Pu-

¹⁾ Jak vypravuje Palacký ve své přednášce (1842), Frant. Šternberk zatracoval zradu svého předka Zdenka Konopištského.

²⁾ Již r. 1827 hr. Cernia psal Palackému: Jedem Vaterlandsfreunde, jedem, für den die Geschichte unserer gar oft verkannten Vorzeit einigen Werth hat, muss Ihre... Anstellung in der Mitte der theuren czechischen Heimath recht warm am Herzen liegen.

³⁾ Jar. Haasz, *K české historiografii (Památník)*. Zde mnoho nových podrobností k Pubičkovi i k následujícímu.

bičkova, ve které však sotva sám již věřil, a vedle snažení pramenův, zejména pak založení velkého diplomatáře, sepsány byly nové „pragmatické“ dějiny české; Palacký tehdy měl na mysli dílo, jež by nepřekračovalo pět svazků. Když se byla Společnost nauk vyslovila ve prospěch Palackého a tím proti Horkému, tehdejšímu dvorskému kancléřem hrab. Mitrovským odporovanému, usnesli se v dubnu 1829 stavové na ustanovení jeho jako českého stavovského historiografa. Snesení stavů nelibilo se však ve Vídni, kde se vláda zdráhala vymoci mu císařské stvrzení; ustanovení historiografa stavovského byla věc nová, a také Pubička, ač jemu ten titul v obecném životě dáván, jmenovaným historiografem nebyl. Vláda svolovala jen ku pokračování díla Pubičkova tím způsobem, jak bylo počato. Stavovský výbor se však tenkrát odvážil setrvat na svém návrhu a také dosáhl, že návrh byl r. 1830 císaři Františkovi k schválení předložen. Než schválení s ohledem prý na deficit v zemském rozpočtu na ten čas odeprno, skutečně však z té příčiny, že byl Palacký protestant¹⁾... Tu sněm nebo spíše Kašpar Šternberk, od něhož návrh vyšel, připadl r. 1831 na jinou cestu, která také vedla k cíli. Palacký nebyl ustanoven za historiografa se stálým platem, nýbrž měl za honorář, který by dostával místo platu, připravovati sepsání nových (od pokračování díla Pubičkova definitivně upuštěno) *Dějin českých*... Teprv r. 1839 obdržel Palacký titul stavovského historiografa k návrhu stavů od císaře Ferdinanda, tři léta po vydání prvního svazku *Dějin v jazyku německém*. Jazyk německý byl v Čechách jazykem veřejným, byl také jazykem stavů českých. V tomto jazyku počal od r. 1836 vydávati Palacký dílo,²⁾ k jehož sepsání byl povolán jako historiograf stavovský.

A přece byla to idea národnostní, která v programu Palackého zaujímalá vynikající místo, která mu dávala jednotnost. Zvláštní národnost jevila se Palackému ve zvláštním jazyku, v jazyku národním.³⁾ Tento jazyk pokládal Palacký za dostatečně vyvinutý a ustálený minulostí; odtud jeho konservativnost a nechuf proti hádkám jen o jazyk, připomínající jeho nechuf k hádkám o dogmata náboženská. Zásoba jazyka

¹⁾ Palacký Kollárovi 1. října 1830.

²⁾ V předmluvě k 2. dílu praví Palacký: Když usnesením sněmu... nařizeno mi, abych sepsal novou historii Českoslovanskou, rozumělo se tehdyž samo sebou, že to státi se mělo jazykem německým.

³⁾ V onom vyzvání hr. Eug. Cernioví a jiným pátoům, aby přistupovali k Matici, čteme: Von jeher war es zunächst die eigenthümliche Sprache, welche die Böhmen zu einem besondern Volke stempelte... Diese Sprache ist noch immer das unterscheidende Merkmal der Nation.

pocházející z minulosti ovšem nestačila; měla-li vzniknouti vědecká literatura v jazyku českém, česká národní literatura vědecká, musila býti pro mnohá odvětví terminologie teprva vytvořena. To se mělo státi v soulase s organismem jazyka českého, jak jej byl objevil Dobrovský; v tom spatřoval Palacký přední jeho zásluhu.¹⁾ Než Palackému běželo vždy o víc než o jazyk, totiž o obsah, o reální vědanost, o literaturu „formou i obsahem evropskou“, o literaturu pro všechny vrstvy národa, protože stál též o všechny vrstvy národa, které měly literaturou pro literaturu a tím pro národnost všechny býti získány, literaturou krásnou i literaturou vědeckou. Palacký, vzdav se dávno již sám skládání básní, nepřestával ceniti literaturu krásnou (známo, jest, jak on, snad první, ocenil podle zásluby básnický talent Čelakovského), i když se věnoval úplně literatuře vědecké. Jeho vlastní činnost literární zůstávala vždy ještě rozdělena co do jazyka, což také dlouho ještě vzbuzovalo nelibost některých vlastencův.²⁾ V té věci, co se týče vypěstování vědecké literatury národní, stál Palacký uprostřed mezi jejich nedočkavostí a beznadějností Dobrovského i aristokratickou blahosklonností Kašpara Šternberka, jež připouštěl jen českou literaturu prostonárodní... Než Palacký sám také již nemohl se dočkatí doby, až „hrdí Němci sami od našinců se budou učiti“;³⁾ proto byl povolal do Prahy Šafaříka, aby sepsal své *Slovanské Starožitnosti* v jazyku národním, kdežto české sepsání *Dějin národa českého* se vždy ještě zdržovalo a odkládalo pro jiné práce, kterými však toto hlavní dílo Palackého se vždy připravovalo. Svými pracemi vědeckými nabyl Palacký váženého jména doma i za hranicemi, ale již před r. 1848 slyšíme často stížnosti jeho na nepřítel, s kterou se potkává práce jeho na straně německé, také u německých krajanů doma.⁴⁾ Od svých českých krajanův Palacký slychal

¹⁾ V článku *Böhm. Literatur* (1832) pro Brockhausův slovník. (Šífe, co tu krátce pověděno, vykládá Lev Thun ve svém spise z r. 1842.) Zde praví Palacký dále o Dobrovském, že po návratu ze své velké vědecké cesty se oddával vždy více svým studiím slovanským, jež mehr er sich durch Zeitverhältnisse veranlasst fand seinen Lieblingssideen von religiöser Aufklärung, Reform des Clerus und dgl. zu entsagen. — I zde žádá Palacký, by byla vydána sbírka jeho menších pojednání, jako již ve Würdigung.

²⁾ R. 1839 píše Čelakovský Vinarickému (S. L. 431): Šafařík si stěžuje na Palackého, proč nepíše český historii. — R. 1845 Jos. Čejka hněvá se na Palackého (bylo to ve sporu o w a v) v dopise Bohuslavě Rajské (Z let probuzení I. 107), že chce býti zákouodárcem muž, jež nemá ani jediné české knihy, již by byl vlast obhatil, ano, který na nás hanu uválil, že by spisy jeho ani nedaly se napsati v mateřské řeči.

³⁾ V dopise Purkyňovi. *Slov. Sborník* str. 185.

⁴⁾ Eine Knolljade (1844), *Gedenkbücher* 129. — Obsírně na základě dříve neznámých a dosud nevydaných pramenů jedná o tom Fr. Dvorský

již v té době slova úcty a oddanosti, jako jejich přední muž a vůdce, ale druhdy se ozvala též nespokojenost zvláště na straně, kterou bychom, ač ne zcela právem, nazvali mohli Jungmannovou. Jungmann přestal na nějaký čas přispívat do Musejníka, když mu Palacký (víme to z jeho autobiografie) odepřel místo k „útokům“ na Nejedlého.¹⁾ Osobní nepřítel však z toho mezi ním a Palackým nevznikla.²⁾ Prudceji se ozýval již tehdy a zvláště, když se potom zase dostavily spory o pravopis, o *au* a *w* Palackým hájené, i v pozdějších svých letech ohnivý Čelakovský.³⁾ Dráždily tyto spory o pravopis vášně bezmála tak jako nedávno mezi námi spory o Rukopisy.

Jaké bylo politické smýšlení Palackého před rokem 1848? Prameny, které máme — a byly by to zvláště důvěrné dopisy — nás o tom nepoučují dostatečně. Ve veřejnosti se o věcech politických mluvit nesmělo, v důvěrných dopisech o nich psát bylo nebezpečno.⁴⁾

Než mladého Palackého i v té příčině poznáváme přece, pokud jeho denník — před příchodem do Prahy, v Uhrách —

v Památku (Frant. Palacký a náš nepřítel). — Článek Palackého v Hormayrově Taschenbuchu 1832 dal Knollovi, profesorovi dějepisu v Praze, podnět k sepsání či pamětnímu spisu nejv. kancléři Mitrovskému, ve kterém varuje před „slavismem“ a „rusismem“, klíčovými v národním hnutí českém. Podobně provází pak činnost Palackého dále. — Zde také se poněkud vysvětluje (str. 461), proč si Palacký stěžoval na jakousi nepřítel, jež překážela jeho badání na Moravě — Ostatek má ta celá věc hlubší význam, který poznáváme úplně teprve my. Knoll je předchůdce jiných.

¹⁾ Čelakovský Kamarýtovi (Sebrané listy 199) 23. ledna 1827; Jungmann se na něj zlobí, že mu samovolně mnohá místa vymazal... A tak mnozí jiní, nebyť pan věšedá Palacký přistiňuje skoro každému po libosti a svém vkusu...

²⁾ Srovn. svědectví Palackého samého v Kalouskově životopise Palackého. — Jungmann, Čelakovského „bafuška“, byl od svých osobních přátel milován, Palacký ctěn a vážen.

³⁾ Čelakovský 1824: Nyni počíná německy psát — 1825... naše muzeum bude vydávati časopis měsíční český, a aby žádné dokonlosti nezbyvalo, i německý. Za spořadatele a jakoby vůdce ustanoven Palacký. Tu se mnoho nevyvede... Kdož bude psát? Žádný z nás Staročechů jej ani čísti nemůže. — R. 1831 přispěl Čelakovský sám do Musejníka posudkem Slávy dcery. A když se r. 1838 Palacký vzdal redakce, nebyl Čelakovský spokojen: „on přede měl pěči u vybirání, opravě, což nyní nebude“ (tamtéž 360). — R. 1843, 6. března Čelakovský Staňkovi (ve sporu o pravopis): „Já se své strany jsem na věc hotov, i na to s Palackým navždy v rozpor vstoupiti...“ Palacký je druhý Nejedlý, chce rektorovat nad jinými.

⁴⁾ Palacký ještě v pozdějších letech připomíná, že od r. 1830 psaní jeho bývala ovírána, i ta, která psal manželce. — Srovn. co napsal Čelakovský Staňkovi (ČCM. 1870 str. 222): Přiložená psaníčko odevzdejte, prosím, p. Palackému; píše mi teatokrátě z jistých příčin ne zrovna pod jeho adresu, ale pod Vaši, máje za to, že pečej snad spíše bez porušení zůstane. — R. 1843 Staněk podotýká v listě Čelakovskému, když jemu při vyšetřování všecku korespondenci prohlíželi: Nedivte se když pak neradi dopisujeme. Každé nevinné slovo se dá skroutiti.

a důstojnosti. Ale snad tato konstituce, nejsvobodnější ze všech monarchických, odhala králi moc nepřehlednou, odhala grandům důstojnosti vědecké... A přítěle, Madara Ghycezy, napomíná: „Weil das Leben der Völker seinen grossen Gang sicher schreitet (zde se ozývá budoucí historik), ist es unrathsam, ihm vorzugreifen, und unnatürlich, es beschleunigen zu wollen... Was da schäumt, das überschäumt so leicht; aber die höchsten Kraft kündigt sich in besonnener Ruhe an.“)

Když přišel Palacký do Čech ze svobodnějších Uher, nacházel u nás klid, který nebyl však výrazem síly, nýbrž nedostatkem síly, našel mrtvé ticho politické. Pro vládní politiku této doby našel potom (1837) Lev Thun dobrý výraz v dopise známému státovědci francouzskému, Tocquevillovi: une politique étouffante.¹⁾

Co bylo však probudilo 18. století, to již nezániklo docela, žijíc — aspoň částečně — dále ve vědě, umění, literatuře, ve spolicích vědeckých, uměleckých, filantropických. A tu jsme se setkali se zásluhným účastenstvím šlechty. Zde jí vláda popřála aspoň něco volnosti, kolik by jiným vrstvám společenským nebyla popřála. Zde bylo lze nalézt i podporu pro práci směřující k povznesení české národnosti; proto výrok Palackého: Dokud my vyšší šlechty nezískáme, dotud spásy pro nás nebude...²⁾

Mužové jako Frant. Šternberk nacházeli ve vědecké a jiné příbuzné činnosti náhradu za život politický. Ze z důvěrných rozmluv jeho s Palackým politika nebyla vyloučena, vysvitá z Palackého autobiografie. Než v ní řečeno i více: hr. František Šternberk,³⁾ „co muž ve veřejných politických záležitostech zběhlý, otvíral mu jasnější pohled na životy národů.“ Jaké bylo politické credo Františka Šternberka, tu ovšem nepově-

¹⁾ Psaní to vepsáno do denníku 1820.

²⁾ Helfert, Graf Leo Thun (Oesterr. Jahrbuch XV, 183): Je sans doute le résultat des effets de notre politique étouffante. Škoda, že psaní není otištěno celé. Thun se v něm — velmi nepřiznává — vyslovuje též o školství a byrokracii tehdejší. — Svým způsobem (mluvě zvláště o censuře) řekl něco podobného Čelakovský r. 1842 v dopise Vinařickému z Vratislavi (Sebr. Listy str. 452): hnusná a hloupá poroba. — Vedle censury, co tu bylo špehování, vyšetřování, vyslyšení, o tom mnoho zpráv v dopisech vlastenců před r. 1848.

³⁾ Zajímavý je výrok Jos. Podlipského, jenž později, r. 1848, patřil k radikálům, v dopise z r. 1840 (Z let pobruzení I. str. 38): „Býti prozřetelnějšími, zvláště za těchto poměrův aristokraty si předcházeti (nebo náš stát není monarchický, nýbrž aristokratický).“ — Psaní jedná o vyslyšení Podlipského a jiných ve Vídni. Ke konci Podlipský si přeje, by bylo sděleno hr. Thunovi, Palackému, Šafaříkovi atd.

⁴⁾ Srovn. co praví Palacký ve své přednášce z r. 1842 (Leben des Grafen K. Sternberk 290).

měl povahu konfessi. Palacký všiml si současných událostí politických, zaznamenával je ve svém denníku, přidává někdy vlastní úvahy.¹⁾ Mladý Palacký byl smýšlení liberálního ve smyslu své doby,²⁾ přívrženec zřízení konstitučního, po pádu Napoleonově slibovaného, ale potom namnoze nezavedeného: co dávala přítomnost, vital s radostí, co nedávala, to očekával od budoucnosti, a to dosti blízce. Jemu se zdálo, že proud dějin, jenž se začal založením Spojených obcí v Americe, mohl býti zdřovován sice, ale ne nazpátku obrácen.

R. 1818 Palacký do svého denníku napsal: „Knih za toho času arci mnoho čteno, zvláště k dějinám vlasti a *politice* přínáležejících. Počal sem opravdově starati se o národství z ohledu vyššího a o *človečenství* vůbec. K tomu konci četi jsem vždy pilně noviny, pozoruje běhy těch národů, jenž v nově obdržely zprávy národní reprezentativné, jako jsou Francie, Bavorsko, Badensko a Německý spolek obcí.“

Sympathie mladého Palackého náležely knížatům a národům v jejich boji proti Napoleonovi,³⁾ potom národům zklamáním ve svých nadějích.⁴⁾ „Než revoluce a Napoleon vyvrátily staré řády, a nový duch věje po celé Evropě, jakkoli dušený tu i tam od knížat.“ Mladý Palacký očekával, že i v Rakousku procitne vše, „navzdory úsilí ministeriálních“, ne-li za této vlády, tedy po nastoupení nejbližšího panovníka. Od Ferdinanda se nadál hned na počátku jeho panování, co přinesl teprve rok 1818. Mocnářům radil ku prozřetelnému povolování, sice národové, pocitíce své síly, rozrazi nehodná pouta násilně.⁵⁾ Ne lid pro krále, nýbrž králové jsou pro lidi. Ať jsou knížata tím, čím býti mají: otcové národů; ať jsou národové tím, čím mají býti: dobrovolní synové vlasti, vždy hotoví bájeti ji a správe její...“

Mladý Palacký byl liberální, ale také již konservativní. Ať mocnáři prozřetelně povolí, ale ať hájí také energicky svých práv. Nová konstituce španělská, vynucená r. 1820 na králi, povznesla národ, tak hluboce padlý, na vysoký stupeň mori

¹⁾ Když r. 1820 v „kavírně“ čelil řeč „výbornou a utěšenou“, kterou král Württemberský zabíjel sněm, byl „radostnou horlivostí všecek rozpalen“.

²⁾ V řeči své v panské sněmovně r. 1861 (Gedenblätter) Palacký pověděl: Ich bin in den Gesinnungen für freiheitliche Entwicklung von meiner Jugend auf herangewachsen und war stets ein Anhänger freisinniger Principien, auch in Zeiten, die in dieser Beziehung viel schwieriger waren, als die gegenwärtigen. — Ovšem zde Palacký rozeznává svůj starý a pravý liberalismus od domnělého liberalismu jiných.

³⁾ Viz jeho plán epopeje „Napoleon“.

⁴⁾ Duch svobody u národů svého práva od mocnářů požaduje. (Denník 1819).

⁵⁾ Denník 1819.

děno; ale poněkud to naznačeno jinde, totiž v přednášce o obou Šternbercích (1842). Palacký zde vzpomíná účastenství hr. Františka na sněmování, když po smrti Josefa II. obnovení bylo stavovské zřízení v Čechách. Tehdy prý vytýkáno bylo stavům, šlechtě a duchovenstvu, že byli pamětliví jen svých prospěchů, starající se o obnovení feudalismu se vším útliskem s ním spojeným... Palacký nechce rozhodovati, zdali tyto výtky byly podstatné, než to ví, že František Šternberk náležel k těm, kdo byli hotoví ke každé oběti... V tom naznačeno zároveň politické smýšlení Palackého samého. I v té věci stál mu tedy František Šternberk blíže než hrabě Kašpar, o němž Palacký pověděl v téže přednášce, že, ač obceval s lidmi všech stavů, přece zůstával šlechticem, jenž pokládá svůj stav za podstatnou část státního ústrojí, ostatek „obyčejnému politování“, jež mu nebylo po chuti, se vyhýbaje.

A přece právě Kašpar Šternberk zanechal nám své politické vyznání, a to na místě významném, na samém konci své autobiografie, kde krátce před svou smrtí (1837) napsal: „Man muss nicht vergessen, dass der österreichische Staat aus Nationen und Königreichen zusammengesetzt ist, die alle ihre eigene Geschichte, ihre eigene Verfassung gehabt haben und zum Theil noch haben; da kann man nicht Alles über einen Kamm scheeren; Geschichte, Zunge und tausendjähriges Herkommen muss berücksichtigt werden...“ A Šternberk poslal tehdy pamětní spis v tom smyslu státnímu ministru hr. Kolovratovi.

Tato slova hr. Kašpara Šternberka odvolávají se k minulosti a jsou — programem budoucnosti. Odvolávají se k minulosti, k tomu, co dnes nazýváme státním právem. Hlas ten se tu ozývá ze šlechty české, určitéji ještě řečeno, z panstva českého, z té vrstvy společenské, které tehdejší doba přece aspoň nějakých práv veřejných popřávala, ze stavu privilegovaného, mohli bychom říci ze „stavů“ vůbec, vedle kterého stav duchovní — ne sice jináče, ale pokud zasedal na sněmu — znamenal málo, městský pak nic. Tento stav (šlechta) byl ještě aspoň něčím, a o několik let později chtěl býti více.

Ruč stavovský ohlašoval se poněkud již před smrtí Kašpara Šternberka; několik let potom obrátil se proti nejv. purkrabí Čotkovi, který (zásluhu jeho o zem a zejména o Prahu zná každý) si vedl methodou osvíceného absolutismu a roku 1842 byl nucen opustiti své místo, an byl příliš samostatný i proti stavům zemským i proti vládě vídeňské; ruch onen vrehol se konečně r. 1847 v jednání sněmu, v dedukci

¹⁾ Frant. Šternberk náležel k těm, kdo se r. 1790 hlásili pro sněm a právo zákonodárné. Jos. Kalousek, České státní právo str. 495. O straně svobodomyšlné, k níž kdysi patřil, tamtéž str. 510.

o právech stavů českých (18. února 1847) a v adrese k panovníkovi (11. května 1847).¹⁾ Dedukce i adresa domáhá se uznání českého státního práva; najdeme tu i výraz: *das böhmische Staatsrecht*. Nehledíme v tom hned příliš mnoho; existenci zvláštního státního práva českého uznávala i strana mezi stavy, kterou bychom podle dnešního zvyku nazvali vládní. Než kdežto tato strana se spokojovala „novým“ státním právem, totiž tím, které se zakládalo na Obnoveném zřízení zemském,²⁾ a rozuměla mu tak, jako mu rozuměli ve Vídni, většina stavů reklamovala pro sebe — mohli bychom říci — staré právo, starší než r. 1627, zejména pak právo voliti krále, kdyby vyhasla vládnoucí dynastie, právo povolovati daně,³⁾ právo spolupůsobiti při zákonodárství a při správě tohoto království. A většina stavů se hned potom (v srpnu 1847) odvážila i nepovolovati žádaného zvýšení daně, které však nicméně od vlády bylo provedeno . . . Neřekl bych, že stavové odstoupili s jevitě způsobem nedůstojným . . .⁴⁾ Práva, kterých se dovolávali, byla ovšem jejich privilegia, ale byla zároveň také práva celé země nebo mohla se jimi státi;⁵⁾ a také nebyli stavové bez vědomí tohoto svého postavení.⁶⁾

Měl Palacký nějaké účastenství při těchto věcech? Podporoval on stavy, domáhající se uznání státního práva, svou radou? Nemohu dáti jiné odpovědi, než že nevim. Prameny, které znám, nic o tom určitě nevypravují.⁷⁾ A snad by nás

¹⁾ Tyto i jiné listiny vydány byly roku 1848 v Hamburce (Der böhm. Landtag im J. 1847).

²⁾ V dobrozdání většiny zemského výboru se pravi o Ferdinandovi II.: Er ertheilte dem Königreiche die erneuerte Landesordnung, die in dem Artikel sub A. das neue böhmische Staatsrecht, und in den übrigen Artikeln von B. bis Z. das Privatrecht enthält.

³⁾ Dedukce stojí na podobném stanovisku, na jaké se později postavili Tomek (Snažmy české) a Kalousek. — Rozdíly mezi dedukcí a adresou není tak velký, jak by se zdálo podle Ant. Springra (Gesch. Oest. I. 334). Springer se posmívá stavům, i když něco chtějí, i když ustupují.

⁴⁾ V řečech hr. Wurmburanda, Erv. Nostice, Frant. Thuna ml., Jana Lažanského najdeme velice ostrá místa. Hrabě Lažanský pronesl slova, která upomínají na známý výrok Baillyho r. 1789: „Ich würde eben so votiren, wenn Bajonette vor der Thüre ständen.“

⁵⁾ Dne 30. srpna 1847 pravi Fr. Deym: „Ich führe diesen Umstand an, um . . . zu zeigen, dass die Stände nicht für sich und ihren persönlichen Vortheil, sondern dem Lande gegenüber die Aufrechterhaltung ihrer Privilegien handzuhaben schuldig sind.“

⁶⁾ Kalousek, Č. stát. právo.

⁷⁾ Komissie, která r. 1847 vypracovala dedukci, skládala se z Karla Aueršperka, Jana Lažanského, Fr. Deyma, Ervina Nostice a Jana Neuberka. Vlastním spisovatelem jejím byl podle Springra (I. str. 534, kde se ovšem uvádí jen *Bericht*), ale dedukce je práce jen doplněk jeho Neuberka, tedy ten člen stavů, který v těch letech měl s Palackým více styků než kdokoliv jiný ze šlechty. (Springer užil podle str. 516 nějakých pramenů z okoli

o tom mohl poučiti jen vrstevník těch věcí znalý. Známo jest však, co vypravuje Palacký sám, že r. 1843 u knížete Karla Svarcenberka měl pro posluchače z „přední šlechty české“ přednášky „o proměnách, jaké se kdy sběhly v kompetenci a působení sněmů českých“, a že jeho posluchači se mu odvěcovali příspěvky peněžitymi — a to až do r. 1848 — za které opisovány byly listiny pro diplomatár musejní . . .¹⁾ Původcem těch věcí, i oněch přednášek i těchto sbírek, byl hr. Fridr. Deym, jak Palacký sám pravi, „energičkový vůdce stavovské opposice“ před rokem 1848. S Fridr. Deymem měl Palacký rozhovoru dne 25. prosince 1846. Při ní Deym Palackého požádal za stručné vypsání změn, které utrpěla ústava česká od Ferdinanda II. začínaje. Sepsání, které tři dni později (27. prosince) Palacký složil, vlastně této žádosti nevyhovuje, dotýkajíc se jejího předmětu jen jako věci vedlejší. Palacký však chtěl zde, nemýlil-li se, vůdci stavovské opposice povědět více: ne tak, co bylo, nýbrž co by se v nejbližší budoucnosti státi mělo. Palacký vůdci stavovské opposice s pozoruhodnou otevřeností vykládá, co bylo jeho vědeckým přesvědčením, že totiž v prvotní slovánské ústavě vláda politická rovnost všech, na místě rovnosti všech že vstoupil potom německý feudalismus a s ním privileje, immunity, exerce, slovem politické rozdily stavovské. Feudální stavové se přežili,

Fr. Deyma.) — Kalousek vzdává elaborátu komissie chválu, že je složen s právníckým důvtipem a se znalostí dějin státního práva na onen čas dosti značnou. — Nemýlil-li se, od Neuberka pochází jiné sepsání, jež čteno bylo v komissii samé (č. 7 v knize v Hamburce vydané). V něm se naráží na I. díl Palackého Dějin, a Dějiny se v ni několikrát ozývají. Na př. (na str. 102): „Die böhmischen Herren und Ritter sind nach den neuesten Forschungen im Gebiete unserer vaterländischen Geschichte und der altböhmischen Rechte aus dem Volke selbst hervorgegangen . . . ja es sind die Stammrechte der böhm. Herren und Ritter im Wesentlichen dieselben, die ursprünglich einem jeden freien Grundbesitzer ohne allen Unterschied bloss kraft seines Grundbesitzes zukamen.“ Podobně na str. 100, kde se pravi: — dass das älteste Volks- und Staatswesen der Böhmen, wie der Slaven überhaupt, in seinen Grundelementen demokratisch war. — Nepochází tento spis — aspoň v podstatě, od Palackého samého?

²⁾ Palackého pomocníci byli, jak známo, Erben a Tomek (Zur B. Geschichtsschreibung 100). — V jednatelské zprávě musejní z r. 1846 Palacký pravi, že za dvě léta 1844—5 diplomatár byl rozmožčen o více kusů než před tím za 25 let. Zde se také jmenují přispěvatelé: Karel a Vincenc Aueršperk, Eduard Clam, Frant. Colloredo, Fr. Deym, Frant. Harrach, Gust. Lamberg, Jan a Jos. Lobkovic, Rud. Morzin, Karel Svarcenberk a Krist. Valdštejn. — Roku 1846 k návrhu Neuberkovu, modifikovanému Deymem, unesli se stavové, by ustanoven byl při Palackém jako historiografovi adjunkt, k čemuž Palacký navrhl Tomka. Roku 1847 návrh zase poněkud pozměněn, totiž aby Palackému dávano bylo od stavů ročně 600 zl., by si svého pomocníka sám vybral a platil.

a návrat k jejich někdejšímu postavení je nemožný, kdežto aristokracie — to i zde Palacký připouští a připouštěl to i později — vyskytuje se na každém stupni společenského vývoje a odpovídá jemu. Ale udržeti se nedá také již taková koncentrace státní moci, jakou byl nový věk na újmu feudalismu všdu přinesl, v Čechách po r. 1620. Proti absolutismu vystupuje — veřejné mínění, tak to nazývá Palacký; snad bychom mohli říci demokracie. Je tu však ještě třetí princip, princip národnosti. Necht stavové — to snad bylo mínění Palackého, třeba tak nepověděné — se stanou národní aristokracií!¹⁾

Hnutí stavovské počalo již také probuzovati rozličné nádeje v kruzích vlasteneckých. Ohlas slyšíme v listě Čelakovského, který přece dříve o šlechtě dosti příkře se vyslovoval, poslaném r. 1845 z ciziny příteli do vlasti:²⁾ „Z Prahy do-slecháme o radostných zprávách zvláště, co se stavů našich týče, že arci jenom po zrunku, ale přece již naši národní věc před svůj sněm potahují . . .“ Téhož roku napsal Čelakovský

¹⁾ Co tu pověděno, je pokus (srov. *Ad. Srb*, Politická činnost Palackého, Památník 548) vložiti tento dosti záhadný (Kalousek v Památníku str. 199 pravi, že se Palackému pamětný spis o proměnách ústavy ze všech jeho spisů nejméně podal) spis Palackého, jak to žádá neb aspoň připouští také jeho politická činnost r. 1848, i co dále následovalo. — Na konci Palacký pravi: Sie haben, Herr Graf, so oft gegen mich das Bedauern ausgedrückt, dass edle Kräfte sich einem unerreichbaren Ziele zuwenden; erlauben Sie mir, dass ich Ihnen diese Bemerkung, in Rücksicht auf Ihr altes und patriotisches Bestreben, den böhmischen Herren Ständen ihre alte Geltung wieder zu verschaffen, ins Gedächtnis rufe. — Deym, jak se zdá, pokládal snahy Palackého o povznesení české národnosti za beznadějně. Palacký odpovídá: staré stavovské zřízení nelze obnoviti, ale Vaše snahy (opposice) jsou též šlechtě. Slovem — bylo by to nabídnuti spolku na základě moderní idey národnosti, z něhož by prospěch měly obě strany. — Smýšlení Friedricha Deyma lze poznati z pojednání „Über die Entwicklung und Konsolidierung des österr. Kaiserstaates“, složeného v září 1847 a vydaného s dvojnás pojednáním jiným z r. 1848 pod společným titulem „Drei Denkschriften“ v Karl. Váreš 1848. Ač to ani tu není řečeno výslovně, přece patrně, že Deym opravdu v možnost vzkrášení národnosti české nevěřil. Jemu se zdála býti možnou rakušská národnost (österreichische Gesammt-Nationalität). Ale Deym byl převráceně konstitučního života a proto náležel k opposici. Pro říši měl se podle něho vytvořiti říšský parlament, anebo měly býti zařízení říšské delegace. Deym se zde vyslovuje pro Rakousko co možná sjednocené. — S Palackým se Fr. Deym roku 1848 rozešel úplně, přijav mandát od Frankfurts. Ze spisu, který r. 1891 vydal jeho syn Frant. Deym (Friedrich Graf Deym und die österreichische Frage in der Paulskirche), vysvítá, že i tam zůstal — Rakušanem. Ostatek nelze tu jeho stanovisko krátce vyložiti. Při jedné příležitosti jiný posel (Slesvánc Francke) zvolal: „Heute ist hier, und zwar von dem Grafen Deym, keine deutsche, sondern eine böhmische, eine czechische Rede gehalten worden.“

²⁾ Plankovi. Sebr. Listy 511.

témuž příteli: „Jen ještě české školy, a pak máme vyhráno . . . / Budou-li školy, budou i úřadové potom čeští . . .“ A právě o školách, o češtině na gymnasiích chtěli vůdce stavovské opposice jednati, až by se zase r. 1848 sešli.

III.

Rok 1848 přinesl Palackému úlohu novou, učinil historika aktivním politikem.

Historik a politik mají též předmět, dějiny. Ale mezi oběma jest rozdíl. Ani pro jednoho, ani pro druhého nemají ceny izolovaná fakta; pro oba platí zákon kausalit; historik kausální spojení hledá, politik je působí. Co historik hledá, jsou příčiny a praemissy, co politik — výsledky a následky. Pro historika je hlavní otázka: proč? proč se to stalo? Pro politika: co se stane dále? Historikovi hlavní věcí jest: causa efficiens; politikovi: effectus, successus . . . Historie (dějepis) je pole hypothes, politika — experimentů. V historii vládné nutnost, ona nutnost historická, jež přece není fatum, v politice zdá se vládnouti svoboda, která však nemá býti libovůlí. Historik stojí nad svou dobou, tou, kterou líčí a vykládá, politik stojí ve své době a jde s ni ku předu. Nevím, není-li přece snadnější býti dobrým historikem než šťastným politikem. Než národům je třeba dobrých historiků i šťastných politiků . . . V politice doktrinarství často činí neschopným k velkému umění politiky, k umění kompromissů. Zde by pomoc mohla přinést (ale nepřináší vždycky) historie. Doktrinarství někdy vede k revolucím (jsou také revoluce shůry). Revoluce je protržení historického vývoje. Francie prochází od velké revoluce malými revolucemi, Anglie — reformami. Kontinuita historického vývoje jest vždy věc cenná; protržení se vždy někde něco poškode; než někdy pokrok si přece voli tuto cestu.

Revolucí rozumím zde ovšem něco jiného a něco více než pouhý odpor poddaných proti vládnoucím. Revoluce bývá často příčinou toho, co tak dobře naznačuje polský výraz — přelom. Takový přelom se vyskytuje v dějinách českých dvakráte: po r. 1620 a podruhé po r. 1848. A nevim, který znamená více. Po r. 1620 byla stará ústava česká ne síce odstraněna úplně, ale přece znamenitě pozměněna na újmu stavů a ve prospěch moci panovnické. R. 1848 odstraněni byli stavové, a s nimi (r. 1848 se to ovšem hned nepředvádělo) padlo, co ještě zbývalo ze staré ústavy české . . . Po r. 1848 nastal absolutismus úplnější než po r. 1620. Byl však přece jen nedouhou episodou. Když po ní zavedeno bylo zřízení konsti-

tuční (abychom užili výrazu tak oblíbeného r. 1848 a tehdy s takým kouzlem spojeného), nesáhlo se nazpět k stavovskému zřízení, jaké bylo před rokem 1848, ale nesáhlo se vůbec nazpět k českému státnímu právu, leda v tom, že tu byl zase zvláštní sněm český (jako Čechy i za absolutismu zůstaly administrativním celkem, a císař Rakouský neprestal se zvatí králem Českým), a že sněm to byl, jenž obeslal radu říšskou, chceme-li v těch věcech tolik spátřfovaťi, když i zemi, která nebyla ani sto let stará, Bukovinu, dáno stejné právo.¹⁾ To je význam r. 1848. Co od r. 1860 u nás a s naší strany následuje, jsou snahy a pokusy, více méně nedůsledné, zjednat zase platnost státnímu právu českému bez návratu k stavovskému zřízení a v rámci té formy říše, jež pro nové Rakousko utvořily rok 1848, absolutismus a nejprve ústava, která měla platit pro celou říši, potom ústava jen cisaljtanská, — snahy a pokusy bez úspěchu. Pád Hohenwartův znamená tím větší porážku, že tenkrát tak blízký byl úspěch. A následky této porážky trvají dosud. Dnes by návrat k ústavě Schmerlingově v mnohých věcech znamenal vítězství.

V historii vlastního národa nespokojujeme se pouhým vypravováním toho, co tu bylo. My neustále posuzujeme a oceňujeme; my si říkáme: dobře, že tak bylo, anebo: škoda, že tak bylo. Je to jakési politisování v dějinách. Tak si často vedl také Palacký ve svém vypravování dějin českých. My bychom někdy rádi dějiny své opravili. Rok 1620 a jeho následky si dovedeme vysvětliti; uznáme, že to tak přijíti musilo.²⁾ A přece, ač to vše pochopíme, kdybychom ten rok mohli odčiniti, odčinili bychom jej. A — rok 1848? Nevím, zdali bychom ten rok rádi aspoň všelijak neopravili.

Na místě toho, co se stalo, a co v myšlenkách odstraňujeme, klademe někdy to, co by se bylo mohlo státi. — Stavovské zřízení by se bylo mohlo přetvořiti — organicky, jak říkáme. A taková možnost se ukazovala skutečně. R. 1847 připravovaly se návrhy pro r. 1848: stavu městskému se mělo dostatí lepšího zastoupení na sněmu; připravovalo se to, co bychom nazvali volební reformou. Roku 1848 (3. dubna) znamenitý počet příslušníků dosavadních stavů — na prvním

¹⁾ Bukovinu připomíná již při ústavě Kroměřížské B. Rieger, *Náš ústavní vývoj od roku 1848, Osvěta 1897* č. 7 str. 583; je to dosud nejlepší výpověď těchto věcí, které máme.

²⁾ Palacký jeden moment vytkl již r. 1831 v něm. Musejniku. Povstání 1618—1620 způsobila protireformace, jež v Čechách vystupovala aktivně a agresivně. Druhý moment vytčen v pamětním zápise pro Fr. Deyma (1846), sesilení moci monarchické proti stavovské, jež se vsude, dostavilo; kde se nedostavilo, zahynul stát (jako v Polsku a v říši Německé).

místě Karel Auersperk — prohlásili se pro to, aby nejbližší sněm — hned s rozmoženým stavem městským — vypracoval rozsáhlejší volební reformu, kterou by se dosavadní sněm stavovský přetvořil na sněm „podle zastoupení národa“.³⁾ Tuto kontinuitu vývoje protrhovala hned první petice pražská, umluvená ve schůzi v lázni Svatováclavské dne 11. března, a ještě patrněji 2. petice, jež žádá za odstranění stavovské ústavy a za oktrojování ústavy nové, ve které by země koruny České splynuly v jeden celek s jedním sněmem. Složeným „na nejšířším základě svobodného volitelství a svobodné volitelnosti“, s odpovědným zemským ministeriem a centrálními úřady v Praze. Rozumíme-li státní právem jak jen možná rozsáhlou autonomií zemskou, neb ještě více, jak žádal Havlíček, čím větší, tím líp, samostatnost koruny České, tak aby Rakousko bylo jen federací samostatných zemí a národů: pak ovšem druhá petice žádala za státní právo české; než toto nové státní právo mělo býti od panovníka jako krále Českého „nejvyšším rozhodnutím“ zavedeno, nemělo přijíti z „ústavy stavovské, založené na zřízení zemském“, spojení zemí koruny České nemělo záviseti na „novém uzavření českých neb moravsko-slezských stavů“.⁴⁾

Pochybují, že by byl Palacký tuto druhou petici ve všem schvaloval. Že ho ono osvědčení Auersperka a j. neuspoko-

¹⁾ Jan M. Černý, *Boj za právo II*, str. 77. Na důležitost tohoto osvědčení upozornil Kalousek (*Č. st. právo 350*). — Palacký s osvědčením nebyl spokojen. Navrhoval osvědčení jiné, ve kterém se pravi, že se prohlášením ústavnosti dne 15. března 1848 (Obnovení zřízení zemské (1627) zrušuje (virtuell aufgehoben ist); na vláde se žádá, aby byl oktrojován volební řád, sněm na nových základech zvolený má pak vypracovati novou ústavu zemskou (den gültigen Vorschlag zu einer zeitgenössischen Constitution). Rozdíly mezi jeho osvědčením a osvědčením vydaným dne 3. dubna není přece tak značných, jak by se zdálo podle toho, co napsal v *Gedenkbücher 147*. Než byl to rozdíl ještě v jiné věci. Palacký chtěl, aby všoka privilegia stavovská na starém zřízení založená prohlášena byla již napřed za neplatná; osvědčení ze dne 3. dubna takového prohlášení neobsahuje; teprve nový sněm má se poradit „o národních potřebách a žádostech“. Jak má složen býti nový sněm, o tom se napřed v osvědčení nic nepravi, leda že to má býti „času přiměřené zastoupení národa“.

²⁾ Manifest k Moravanům jménem Národního Výboru Palackých vypracovaný (6. května) nestojí na téžte stanovisku jako 2. petice: žádá jen za občasně generalní sněmy buď v plném počtu, buď skrze jakési delegace. Petice žádá jeden sněm. Palackého manifest je setrpnější k historickému právu moravskému; petice je ruší. — V druhé petici se výslovně pravi, že vyřízení první petice vzbudilo oboenou nelibost tím, že poukázvalo na „ústav stavovský, založený na zřízení zemském“. Než „středověký ústav posavadních stavů i s rozšířením skrze reprezentativní měš jví se co nepostačitelny, aby nim času přiměřená konstituce byla spůsobena“. Petice se historického práva dotýká leda na jednom místě, kde totiž žádá *pragmaticko-historické*, národní a zeměpisné spojení těchto zemí, t. j. zemí koruny České.

³⁾ *Jan Palacký 1811: Drobné spisy*.

jovalo, víme. Nový volební řád i podle něho měl přijíti od vlády,¹⁾ nová, „času přiměřená“ ústava měla však vzejíti teprv z nového sněmu. Obnovení zřízení z r. 1627 pokládá také Palacký po vyhlášení ústavnosti za neplatné; dosavadní stavové se měli ihned svých privilegií vzdáti; že se nevzdávali, proto byl nespokojen s jejich osvědčením. Novou ústavu petice očekávala od panovníka, Palacký však od „národu na sněm svobodně volenými zástupiteli repraesentovaného“. Konstituci rozuměl Palacký zároveň návrat ku právům, „kterých jsme my v Čechách a v Moravě od více než dvou set let zbaveni byli a nepoživali více“.²⁾ Práva ta jsou nezadatelná.³⁾ Křivdu, učiněnou od Ferdinandem II., napravil Ferdinand V. V tom viděl Palacký historickou kontinuitu; než konstituace by tato práva přinášela i bez ní.⁴⁾

Vláda vídeňská zvolila střední cestu mezi peticí a osvědčením. Kabinetní list ze dne 8. dubna stanoví, že k nejbližšímu sněmu mají býti povoláni vedle těch, kdo dosud měli právo k sněmu přicházeti, vedle šlechty a duchovenstva, volení zástupcové měst a také „venkovských“ okresů.⁴⁾ Budoucí ústavy se dotýká jen potud, že „povoluje zřízení odpovědných nejvyšších úřadů pro království České“.

Onen první nový sněm království Českého měl se sejíti dne 7. června, byl však počátkem června odročen a — nesešel se nikdy. Palacký a jiní vrstevníci (a po nich to bylo opakováno nescíslněkrát) přikládali tomu, že se tento sněm nesešel, nesmírnou důležitostí, vinu tohoto neštěstí přičítajíc bouřím Svatodušním v červnu r. 1848. Ještě r. 1872 napsal Palacký ve svém Doslovu: „Nevím o žádné události za naší paměti, kteráž by měla byla následky osudnější a škodnější pro národ... jsemť podnes dokonale přesvědčen, že kdyby prosby mé v národním výboru 12. máje (a jindy častěji) přednesené — abychom neopouštěli mravního svého postavení a varovali se každé apelace k násilí — kdyby pravím prosby té bylo náležitě se

¹⁾ Za vydání nového oktrojovaného volebního řádu měli žádati všichni dosavadní sněmovníci, ale bez sněmu, podpěpsním osvědčení, jak je navrhoval Palacký. Oktrojovaný volební řád měl však býti jen prozatímný. — Srov. k tomu nyní též, co pravi B. Rieger v novém vydání *Drobných spisů Palackého* str. 15.

²⁾ Manifest k Moravanům. V něm. textu se práva nazývají „unverjährlar“, v českém „nikdy nezastaralá“.

³⁾ Co je konstituace (Radh. III. 4).

⁴⁾ Takové složení sněmu má platit, pokud „konstituční cestou“ nebude změněno. — Proti tomu, aby stavovské privilegium aspoň pro nejbližší sněm ještě potrválo, čeli tak zv. petice 4000 Pražanů (Sladkovského a jiných, Černý I. 256), které vzorem byl také odpor Vidné proti říšskému sněmu dvou komor. — Ti, kterým ono privilegium svědčilo (stavové), sami byli rozděleni. Někteří se ho vzdávali, jiní ne (tamtéž str. 329 a 332).

šetřilo, národ Český byl by již během roku 1848 dosáhl oné míry právo národních i krajinných, kterých až podnes nadarmo se domáhá, i že by tudíž veškerý dějiny, jak země České tak i Rakouské říše, vzaly byly směr neděnější, nežli se stalo. Víme, co pravím, a stojím přece na slovu svém... Největší škoda, i pramen všeho dalšího zlého záležela ve zmaření sněmu království Českého... A Palacký se ptá dále: kdo zavinil tu pohromu? — Mezi těmi, kdo jí zavinili, jmenuje potom také mládež universitní...

Jsem vzdálen toho, abych omlouval kohokoli z těch, kdo byli vinni, ani mládež universitní nevymijame, které nejraději odpouštíme, ne proto, že jest universitní, ale proto, že jest mládež... Nevím však, nemůže-li se vina bouří, či lépe řečeno, nemožou-li se následky bouří přece hledati v něčem jiném, ač se zdá býti v odporu se základními pravidly historické kritiky, nedávati plně víry svědku současnému, svědku té váhy, jako je Palacký. Než jest známo, že se ve vzdálenější historické perspektivě věci často jeví jinak.

Že radikalismus přecasto připravuje půdu reakci — to patří k těm naučením, které historia, magistra vitae, dává nezřídka marně. A Svatodušní bouře r. 1848 měly také nějaký podíl na tom, že později přišla reakce,¹⁾ reakce, ve které však absolutismus politický tvoří jen část... Reakce politická byla by přišla i bez ní a byla by odstranila i to, co by byl zbudoval český sněm, kdyby bylo k němu přišlo, leda že bychom byli měli (vše vždy cenná) po r. 1860 místo, kde by bylo lze překlenout absolutismus, spojití přítomnost s minulostí ne přes stáletí, nýbrž přes jedno desetiletí. Reakce politická konečně rozhodnuta byla na jiných a na větších bojističích, než byly ulice Pražské... Politická reakce až k absolutismu, který odstranil také ústavu oktrojovanou r. 1849, vyrůstá zejména z kapitullace revoluce u Vilagoše. Než ani to nestačí: reakce se dostavuje všude, kde byla před tím revoluce nebo něco revoluci podobného: v Paříži, v Římě, ve Frankfurtu i v Berlíně, v Pešti, ve Vidni i u nás v Praze. Co však události Pražské o letnicích r. 1848 zvláště zavinily (ač ne tyto události samy), byla povaha té reakce mimo její stránku politickou, že byla totiž tato reakce tak nepřívzniva národnosti české. Je to nelogická

¹⁾ Schuselka — a je to ještě starý Schuselka r. 1849, kdy vyšly *Deutsche Fahrten*, zde citované (II. 185) — napsal toto: „Es trifft die czechischen Ultra's der ewige Vorwurf, dass sie durch die ebenso sinn- als zwecklose Pfingstdemonstration der Freiheit von ganz Osterreich unermesslich geschadet, und überdies ihre eigene Sache selbst in ihren gerechten Forderungen verderben haben.“ — O Havlíčkovi viz *Masarykova Havlíčka* zvláště na str. 187.

stránka této reakce;¹⁾ zde máme však nějaké — aspoň částečné — vysvětlení. A reakce v této své nelogické stránce lotkla se nejbolestněji toho, kdo varoval — slyšeli jsme právě jeho slova — před tím, co přece přišlo, co přišlo ne tak z vlastního popudu, jako z imitace (naš radikalismus tak často jen mituje Vídeň. Srovn. co praví Palacký v Radh. III. 282), dotkla se nejbolestněji toho, jehož hlasu neuposlechnuto ani, když zouře vypukly, v Klementinumu, kam přišli v této nevděčné iloze oba naši historikové, Palacký provázen Tomkem...²⁾

A když jsem se již odvážil na kluzké pole konjekturálního politování v historii, onen nám tak nepříznivý ráz pozdější reakce snad i odtud přišel, že Palacký a Lev Thun, jenž, před několika lety odešel z Čech, vrátil se jako přední úředník země, jako praesident gubernia, roku 1848 již si nerozuměli, jako si byli rozuměli před tím. Proč, o tom nemnoho bych dovedl povědět, aspoň ne tolik, kolik by stačilo k vysvětlení. Myslím však, že mimo osoby více by se našlo v událostech, poměrech, v tom, co Palacký nazýval francouzským slovem: la force des choses.³⁾

¹⁾ Nelogičností zde míním to, co pověděl Palacký v Ideji státu Rakouského (Radh. III. 204): „Úmysly a cesty politiky bývají často nevyzpytatelné a rozumem nedostizitelné... tu nelze spořádat se na známou filosofickou zásadu, že co nerozumíme, ani bytu mít nemůže.“ Ověsem i nelogické lze vysvětlit a vyloučit.

²⁾ Že Palacký nicméně v kruzích vojenských byl pokládán za účastníka onoho „daleko široko rozvětveného spiknutí“, vypravuje on sám (Radh. III. 284), a potvrzuje nyní Helfert, Meine persönlichen Berührungen mit Palacký (Památník 98). A to je právě to nelogické.

³⁾ Palacký byl s Thunem nespokojen, že se vrátil do Čech „s nespokojenými burokratickými, které se do nynější doby nikterak neohodil“, a Safarik se obával, že „Lvovským pověřím nadšen jsa, postavem svému v Praze neporozumím“. — Týká se to poměru Thuna k Národnímu výboru. Srovn. Ost. Jahrb. XIX. 160, 164, 166. Thun chtěl býti něčím zcela jiným, než před tím byl Rud. Stadion. — Politické smyšlení Thunovo na počátku r. 1848 patrně z Ost. Jahrb. XIX. 155 (Lügenhaftigkeit und Unausführbarkeit des modernen Staatsrechts — v psaní manžele z r. 1848 v dubnu), XVII, str. 126. On si přál, aby šlechta se zorganizovala jako konservativní strana, jež by zachránila monarchii a zamezila v ní národnostní boj. Boje obou národností Thun se obával od té chvíle, co se r. 1848 vrátil do Čech. — Podobně spis jeho z r. 1849 (Úvahy o nynějších poměrech) vyslovuje se pro strany politické v Rakousku a proti stranám národním. — Z tohoto spisu zároveň patrně, co Thun Palackému (až ho nejméně) a jiným vytykal. Týká se to Slovanského sjezdu. Na str. 83 tu čteme: „Strana národní nevyprávěla přátelství lidem, kteří jako Štur a Hurban o sjezdu Slovanském veřejně prohlašovali, že by bylo největší hanou pro Slováky, kdyby Rakousko zachoválo přátelství, že i jméno Rakousko musí pomínouti; dopustila bez odmluvy, že se vplyvem Libelovými a jiných neustupných nepřátel Rakouska mezi Poláky sjezd spustil dráby, na kterou jej byla z povětrnosti uvedla, čímž se stalo, že tu pomínata otázka v sekci české již vítězně rozhodnutá; má-li se zachování realistiky rakouské vysloviti co zásada

A podobně bývalo i v politice... Palackého odcizení od šlechty české počínalo se, jak se zdá, v té chvíli, když Josef Mat. Thun a jiní mu nepodepsali osvědčení, jak on je navrhoval (zde právě chtěl, aby dosavadní stavové se vzdali hned před sněmem svých privilegií), když podepsali osvědčení jiné, ono ze 3. dubna; v červnu 1848 vystoupil Palacký z vládní rady, Lvem Thunem sestavené, při první neshodě: ¹⁾ v ústavním výboru v Kroměříži setrval dosti dlouho, ale přece z něho odešel před koncem... A tak i pozdější „passivní“ politika odpovídá také této vlastnosti neb zvláštnosti Palackého.²⁾

Palacký před r. 1848 měl v naší národní společnosti místo tak znamenité, že již proto musil zaujmouti znamenité místo také v životě politickém, když politický život nastal toho roku také pro vlastence. Rok ten probudil množství latentních sil, každý téměř vlastenec obdržel nyní úlohu také politickou. A jako dosud otázky jazykové a literární, tak nyní otázky politické počaly působiti strany.

Jméno Palackého se ve veřejnosti neozývá vlastně ani tak brzy ani tak často, jak bychom očekávali. První politický program r. 1848 pochází od Frant. Braunera.³⁾

Palacký vystupuje při jiné věci. Rok 1848 sblížil ještě jednou Palackého a Eberta, které v minulých letech, po příchodu Palackého do Prahy, bylo spojovalo přátelství co nejdůvěrnější. Než toto opravdové a vřelé přátelství potom přece neodolalo tomu, co jako vira spojuje a dělí: národnosti. R. 1848 zdálo se, jakoby se měla osvědčiti mocnější idea jiná: idea svobody... Palacký složil oboje osvědčení, českých spisovatelů ze dne 20. března a českých i německých ze dne 21.; zde se za společnou věc spisovatelů obou národností prohlašuje také „hájení spojení koruny České s říší Rakouskou svazkem monarchie konstituční“.

Tento rakouský akcent ještě důrazněji ozývá se ve slavném psaní Palackého ze dne 11. dubna 1848 do Frankfurta, ve kterém Palacký odepřel účastnit se příprav pro budoucí německý parlament, a ze kterého nejtvrzeji v paměti utkvělo ono: „kdyby státu Rakouského nebylo již od dávna, musili bychom... přičinili se co nejdrívě, aby se utvořil“.

¹⁾ Radh. III. 283. Co Palacký žádal, totiž prohlášení, že kníže Windischgrätz se odfekl, anebo že byl zbaven komanda, by bylo snad bouře zažehnáno, ale aspoň odročeno, než Thun k tomu svoliti nemohl.

²⁾ Helfert nyní vypravuje, že Palacký za Potockého (1870) jemu řekl, že již nikomu nevěří a že již o něm nechce slyšet (Památník str. 104). Slyšme tu výrok velice příkrý. Jsou podány nyní po letech z paměti nebo na základě starších zápisů?

³⁾ Tobolka, Počátky konstitučního života v Čechách.

Co Palackého kvalifikovalo na politika, netřeba vykládati; ovšem historik ještě není politik, jako historie není politikou; než mnoho je tu společného. A Palacký byl více než historik — učence... Avšak, nemýlím-li se, byly tu i některé vlastnosti, které u politika Palackého poněkud vadily. *Chacun a les défauts de ses vertus*. Ale co bych vytkl, bylo snad spíše ctnosti nebo bez mála ctností. Již mladý Palacký byl auto-kritik a v přešpurských letech (1820) napsal do svého deníka: „čeho chrániti se musím, jest sklonnost k pohrdání těmi lidmi, jež za nehodné soudím...“ A s tím souvisí něco jiného. Palacký byl muž pevného přesvědčení a silné vůle. On se mnoho neměnil (ne že by se byl nikdy nezměnil a v ničím), on byl záhy hotov a hotov zůstával. Sapientis est sententiam mutare: té chvály pro sebe nežádal.¹⁾ Proč se rozhodl, při tom obyčejně setrval a od toho neupouštěl. Jeho oblíbené slovo bylo „neoblomný“.²⁾ Diskussi a spor vedl až k tomu bodu, pokud mohl očekávati, že jini poslechnou, přestal však, když by byl musil ustoupiti, a raději se věci již neúčastnil dále.³⁾ Někdy mu bylo proti mysli své důvody, když něco chtěl, navrhoval nebo zamítal. Svou neoblomnost ukázal Palacký, když hájil jazyka českého spisovného proti novotarení, i když přicházelo od Kollára, ale také, když nepovolil ve sporu o au a w, až zůstal sám — s Tomkem. R. 1848 napsal Čelakovský Vinařickému: Palacký již jednou řekl: nepovolím! a tudy tu proti němu nelze čeho poříditi...⁴⁾ R. 1849 pro spory o pravopis do sboru Matičního nějaký čas raději ani nepřicházel.

sjezdu atd. — Jinde, v Otevřeném listě Slavikovi (1849), Thun „vůdcům“ vytyká, že dosti určitě bouři Svatošusních nezatrtili. — V Úvahách jsou též výtky proti Havlíčkovi na str. 99.

¹⁾ I v té věci se Palacký dobře znal. R. 1865 (Idea státu Rakouského, Radh. III. 180) napsal sám o sobě: Pravda-li jest, že politická mudrost záleží v tom, aby člověk die změně okolností změnil, i když také zásady a přesvědčení své, tedy význam se, že chvály takové nikterak nezastuhují. — Doktrinářem se nazval Palacký sám (tamtéž 191), upouštěje však od svého návrhu na nové roztržení Rakouska podle národností, upouštěje sice, ale nerad. — Charakteristické jest i to, že u Palackého se často též myšlenka vrací stejnými slovy, třeba po letech, zvláště v polemice.

²⁾ Srovn. na př. v Doslovu (Radh. III. 264): Nicméně, že nedal jsem se obloniti, a setrval jsem na svém.

³⁾ V odpovědi Hankovi 1846 (Radh. I. 229): „... p. Hanka i přivrženci jeho budte bezpečni, že s nimi ani s kýmkoliv jak živ více o této věci hádati se nebudu.“

⁴⁾ Sebr. listy str. 479. — Neústupnost Palackého ovšem i zde plynula ze zásad a přesvědčení. A tím spíše ji pochopíme, když slyšíme, že proti pravopisu jim hájenému i ty důvody uváděny, jako by byl kacířský Husův, bratrský (Radh. III. 270). Podobně byla s jistě strany encyklopedie prohlasována za revoluci.

se vyslovuje proti založení říše Německé na místě „bundu“ nejen proto, že on byl Čech rodu slovanského, že by spojení národu českého s německým, jaké by nastalo, nemělo žádného historického základu právního (miněna jest poměr Čech ke středověké říši Německé, jak jej Palacký byl formuloval ve svých Dějinách), nýbrž také proto, že by nová jednota německá učinila Rakousko nemožné jakožto říši samostatnou. Samostatného Rakouska je však třeba, aby Rusko nevzrostlo na universální monarchii, jež by byla zlo nevyšlovitelné a nešťastí bez míry, ne proto, že by ta monarchie byla Ruská, ale že by byla universální... Dosud žila v paměti lidské universální monarchie Napoleonova. Palackému (a v té věci nebyl sám), jenž v zápasu národů a knížat s Napoleonem stál na straně národů, se zdálo, že by mohla přijiti nová universální monarchie od východu...¹⁾

Palacký svému psaní do Frankfurta vždy přikládal velikou váhu. A to právem. Nejen pro účinek, které mělo hned po svém vydání.²⁾ V něm, jak sám napsal v Doslovu 1872, objasněna byla *idea státu Rakouského*. Palackého idea státu Rakouského, tak jak vyslovena byla již r. 1848, byla idea tenkrát velice odvážná. Palacký v onom psaní sice jen odůvodňoval, proč se nemíní, on svou osobu, účastnit příprav pro německý parlament, než poslední konsekvencí jeho důvodů bylo: zrušení starodávného spojení těch zemí rakouských, které dosud k „bundu“ náležely, s Německem; byla to idea budoucího Rakouska, od Německa úplně odděleného, idea, k jejímuž uskutečnění bylo třeba teprve války r. 1866; byla to idea, kterou r. 1848 Palacký sám úplně domysliti se neodvážil, an — na konci psaní svého — viděl vstupovati na místo dosavadního svazku věčný spolek obou samostatných říší, Rakouské i Německé, k obraně i ke vzdoru, a snad i celni jejich jednotu...³⁾ Než Palacký vytkl ještě jiným směrem ideu státu Rakouského, tedy tu, co by se uskutečnit mělo ve prospěch Rakouska samého: *rovné právo všech jeho národů s ústřední mocí, jež by tomuto rovnému právu byla ochranou a záštitou*.

Mezi Palackého psaním do Frankfurta a Slovanským sjezdem v Praze jest souvislost, ač Palacký nebyl původ-

¹⁾ A Rusko bylo monarchie absolutní, kdežto jinde absolutismus klesal. Srovn. co napsal Havlíček v červnu 1848 (Masaryk, K. Havlíček, str. 341).

²⁾ Srovn. R. Maršal, Čechové a Němci r. 1848, str. 63 sl. o odpovědech, které se ozvaly proti Palackému.

³⁾ Havlíček nebyl pro těsnější spojení Rakouska s Německem (Černý I. 161). Jiné rozdíly mezi Palackým a Havlíčkem vytkl Masaryk (Havlíček, str. 487).

cem jeho a jeho praesidentem byl „bezděky a více jen dle jména“.)

Slovanský sjezd od počátku se kolísal mezi dvojím programem, programem sjezdu všeslovanského a programem sjezdu jen Slovanů rakouských. Ivan Kukuljevič navrhoval sjezd všeslovanský, pozvání vydané z Prahy 1. máje zve „do staroslavné slovanské Prahy České“ všechny Slováky rakouského mocnářství; než Slované mimo mocnářství přece budou však vítáni jako hosté...³⁾ Rakouský akcent (opakuji tento výraz), který nechyběl ani v pozvání, sesílen v osvědčení ze dne 5. května, které však vydáno bylo jen s podpisy Čechův a Moravanů, těch totiž, kteří byli mezi prvni pořadatelé sjezdu. Toto osvědčení stilisoval Palacký, a to zcela podle návrhu Safarikova.⁴⁾ Proti parlamentu Frankfurtskému měl se v Praze sejíti sjezd Slovanů; rakouské stanovisko budoucího sjezdu v tomto osvědčení sesíleno prohlášením lojality k vládnoucí dynastii, prohlášením, že má hájena býti celost a samostatnost říše Rakouské všemi prostředky; ti, kdo osvědčení podepsali, „odvalují od sebe“ utrhačné pomluvy nepřátel, podezření nějakého separatismu, panslavismu, rusismu.⁵⁾ Svolavatelé chtějí setřítí rovného práva všech národností v říši Rakouské, ale také hájiti svých práv proti každému útoku, příjď, odkud příjď... A v programu sjezdu Slovanů, vydaném před jeho zahájením, čteme: „Nejistější pomoc pro nás samy, jakož i nejpevnější spojídlo pro celou říši k novému zřízení jejímu, jest přibuznost slovanských kmenů v Rakousku“. Avšak tento program čelí již netoliko proti Frankfurtu, nýbrž také proti Pešti.

Bouře Svatodušní učinily konec sjezdu Slovanůmu... Palacký byl později přesvědčen, že proto byly vzbuzeny tyto

¹⁾ Radh. III. 280. Vlastní životopis str. 34. Palacký nebyl ani při prvnick poradách, ani nese-psal pozvání daného dne 1. května.

²⁾ Pozvání těchto hostů vymohl Poláci, kteří se připrav účastilii, odpovídaje jináče přijíti. Safarik, který v té době byl ve Vídni, vyslovoval se proti tomu. Srovn. Jos. Jirečka životopis Safarikův v *Oest. Revue* 1865, str. 44. — Hned 3. května napsal Safarik Palackému z Vídně o pozvání: Cvalium krátkost, nechvámli neuročitost a nedostatek znamení lojalnosti.

³⁾ Safarik v Praze nepřítomný psal o tom Palackému a jiným z Vídně. Dne 19. dubna napsal Palackému: Možná, že zejtra již i já rakouskou kokařdu spolu s českou nositi začnu... Někjaké politické beslo mlti musíme; generikum nám budí Rakousko, specifikum Čechy atd. My všickni jsme a chceme zůstati *constitutione* Rakušané, *natione* Čechové aneb Němci atd., jak kdo čim jest... Ovšem tak smýšlím, že výhoda naše požaduje trvání a sesílení Rakouska, jakž náhle nám národnost naše pojistěna — a tu máme teď, jsouce pod Vídni, skutečně v rukou, padše pod Frankfurt, budeme mítí jen na papíru.

⁴⁾ I to místo podle návrhu Safarikova.

německých kmenův bydlících na půdě Německého spolku, právo na svůj vlastní národní vývoj v církvi, škole a literatuře, aby uznal, že jim sluší rovné právo v politické správě a při soudech... A návrh byl přijat skoro jednomyšlně a bez debaty.⁶⁾

A přece tato idea státu Rakouského byla v té době odvažná jako kontrast proti tomu, co dosud v Rakousku platilo.⁷⁾ Ostatek rovné právo národů znamená Palackému více, než co dnes nazýváme rovnoprávností, t. jazykovou. Znamená to takovou organizaci státu, aby v ní každý národ se mohl volně vyvíjeti každým směrem. A k takovému vývoji — tak lze ideu tu v duchu Palackého vyložit⁸⁾ — patří a je potřebna také politická autonomie do té míry, aby při tom celek, celé Rakousko se udržeti mohlo ve své samostatnosti... Této ideí Palacký zůstával vždy věren; tato idea byla mu i později *raison d'être* Rakouska, v době, kdy byl roztrpčen proti tomu Rakousku, jež nebylo jeho Rakouskem, jakož také — po zavedení dualismu — nebylo Rakouskem toho absolutismu, jenž byl nastal po Vilagoši. K uskutečnění svého Rakouska hledal rozličných cest — takže prostředky podřizoval účelu; to byl problem doby a problem jeho. Idei státu Rakouského měla odpovídati jeho nová ústava. Tuto novou ústavu in concreto vypracoval Palacký ve Vídni na sněmu říšském a pro sněm.

¹⁾ Návrh zní dále: Das fortan einige und freie Deutschland ist gross und mächtig genug, um den in seinem Schosse erwachsenen, andersredenden Stämmen eifersuchtlos in vollem Masse gewähren zu lassen, was Natur und Geschichte ihnen zuspricht; und niemals soll auf einem Boden weder der Slave, noch der dänisch redende Nordschleswiger, noch der italienisch redende Bewohner Süddeutschlands, noch wer sonst, uns angehörig, in fremder Sprache spricht, zu klagen haben, dass ihm seine Stammesart verkümmert werde... Když to čteme, čtíme, jak daleko jsme vzdáleni od roku 1848.

²⁾ Že to byla idea nová proti tomu, co před r. 1848 u vlády platilo, k tomu viz doklad v pojednání *K. Kópla*, Palacký und die Censur v Památku str. 671. Censura a *státní kancelář* nebyla spokojena s tím, jak Palacký v 3. svazku Dějin líčil spor o hlasy na universitě Pražské. „Weit entfernt, der naturgemässen Entwicklung irgend einer Nationalität entgegenzutreten zu wollen, hat die Staatsverwaltung auch nichts gegen die Ausbildung und Förderung der böhmischen Literatur einzuwenden. Allein sie kann nicht zugeben, dass in einem Staate, wo viele Nationen unter einem Scepter vereint sind und einem Herrscher deutschen Stammes gehorchen, eine einzelne Nationalität die anderen, am wenigsten die herrschende... zu befehlen... sich erlaube.“ — Německá národnost jest tedy — vládnoucí.

³⁾ Dokladů najdeme plno na př. v Radh. III. 65 (ve článku pro Národní Noviny z r. 1849); podobně tamtéž na str. 133 (idea státu Rakouského 1865). Požadovati, aby výhodami, které k vyvinutí ducha národního poskytuje stát veliký, žičil se vždy jen ten neb onen zvolený národ, ostatní pak... aby se spokojili s tím, co kdy uráči se uděliti jim jen z milosti... požadování takové... jest zjevné rušení zákonných práv i spravedlnosti...

bouře, a to hlavně skrze emissary vlády uherské s pomocí Vídeňských demagogů; jimi pokládali za hlavního strůjce Bakunina. Jsou to snad otázky vedlejší. Hlavní věci bylo asi to, co viselo ve vzduchu, a ono imitování Vídně; byl to ze všech podobných výbuchů r. 1848 výbuch nejzpodlejší...¹⁾ Sjezd Slovanů byl však zmáren tímto výbuchem, když již sám z programu vymezeného osvědčením ze dne 5. května vybočoval... V tom smyslu byl sjezd pokazen hostmi, zejména Libeltem a Bakuninem, Poláker a Rusem... Nepodárený sjezd podobně jako bouře Svatodušní přispěl k onomu zvláštnímu rázu pozdější reakce, o němž již byla řeč, zůstane však vždy památný jako pokus učiniti slovanskou vzájemnost politickým faktorem při nové organizaci říše Rakouské.²⁾ A k tomu pokusu — nyní již v užším rámci jedné polovice říše — budeme se vraceti zase a zase, pokud idea národnosti zůstane silou dominující někdy s jednostranností až ukrutnou.

Slované — ne sice z celého mocnářství, nýbrž jen ze zemí neuherských, z Předlitavska — se za nedlouho setkali zase na — konstituujícím sněmu Vídeňském. Jeho dlouhou bylo dáti Rakousku (vždy ve smyslu právě dotčeném) novou ústavu. Říše — lze-li toho slova užiti — měla přednost před zemí.³⁾ Zde, v naší zemi, organický vývoj z toho, co leželo před r. 1848, zaražen, pro říši počínal se vývoj nový, který poněkud připraven byl již tím, co byl provedl v administraci osvicený absolutismus. Tak i zde revoluce pokračovala v jeho díle: potom nový absolutismus převzal úlohy z rukou revoluce. Obeslání ústavodárného sněmu ve Vídni byla největší koncesse, kterou nám r. 1848 uťožil, koncesse v nespěších českého státního práva.

Palackého idea státu Rakouského, rovné právo národů a spravedlivost ústřední moci — zdá se býti samozřejmou (zvláště v druhé části) a odpovídala duchu času. O rovnoprávnosti se mluvílo všude. I ve Frankurtě 31. května 1848 Dahlmann učinil návrh, aby parlament uznal rovné právo ne-

¹⁾ Sinn- und zwecklos podle Schuselky.

²⁾ Srovn. Masaryk, K. Havlíček str. 357.

³⁾ B. Kieger (Osvěta 1897, sv. 12, str. 1603): Kdežto... některé země neb okresy odepřením voleb neb neobesláním protestovaly proti parlamentu Frankfurtskému, naopak volby do říšského sněmu Vídeňského všude byly vykonány a sněm odevšad obeslán... a tím utvořena těžká praedjudice snahám státoprávním a autonomistickým. — Před tím se v Národním výboru otázka, zdali říšský sněm nepožikuje českého státního práva, přece ozvala (sv. 9, str. 750). — Osvědčení Karla Auersperka a jiných (3. dubna) aspoň žádalo obeslání říšského sněmu sněmem zemským a ne přímými volbami, Palacký tolik žádal pro pozdější pravidelný sněm říšský. Srovn. ostatek *Ost. Jahrbuch* XVIII. 143. Též 151.

Jiného návrhu Palackého mělo býti užito potom za základ při poradách o ústavu v Kroměříži. S ústavou Kroměřížskou Palacký však spokojen nebyl. Nebyla mu dosti „federalistická“.)

Palackého metoda i zde je deduktivní. Z přirozeného práva, jež platí pro jednotlivce i národy, dedukoval svou ideu, z této idee svou ústavu státu Rakouského a v rámci jejímu ústavu skupiny české, pro tuto skupinu přibíraje také subsidiární právo z minulosti její plynoucí, právo historické, avšak při tom pro ni nežádaje v podstatě více než pro jiné skupiny, které takové minulosti neměly. Jako přívrženec přirozeného práva pokládal i Palacký vedle ústavy za potřebné také všeobecné vymezení práv základních, jaké potom v Kroměříži vypracovává se svým § 1, k jehož hájení přednesl Rieger svou slavnou řeč dne 10. ledna 1849... Tento návrh základních práv byl ohlaselem deklarací americké a francouzské, tehdy více než půl století starých, byl zároveň důkazem, že se r. 1848 epocha historická i končí i zahajuje a otvírá.

V rámci říše měly býti země rakouské (v návrhu vídeňském země nyní tak zv. cislažtanské) co do počtu redukovány připojením některých menších k některým větším,²⁾ ale i zcela nové rozdělení celého rakouského mocnářství (i zemí uherských) nepokládal Palacký za nemožné, a sice podle národnosti. Tak již v Kroměříži, tak v článku, jenž vyšel na konci 1849 v Havlíčkových Národních Novinách. Je známo, že to Palackému i všelijak vytýkáno...³⁾ Zamlouvati neb zastírati netřeba nic z toho, co kdy Palacký chtěl a pověděl. Vysvětliti si toto odchýlení od historicky daných poměrů lze právě tím,

¹⁾ *Bohus Rieger*, Ústava rakouská dle Fr. Palackého v l. 1848—49 (Památník).

²⁾ Takové seskupení navrhovali i jini, Fridrich Deyn již r. 1847, a to ve skupiny čtyři, uherskou, rakouskou, tyrolskou (Tyrolsko a Vorarlbersko), českou (Čechy, Moravu a Slezsko). Jeho odůvodnění je takové: Wir hätten dann... statt des ungarischen Landtags, dem man allein in Amerikasamkeit schenkte, noch drei andere grosse Staatskörper, die man beachten müsste. Dies aber mündet nicht — den Bureaukraten. Wir werden daher, so lange diese herrschen, kaum solche Dinge verwirklicht sehen. — Potom (1848) i jini činili podobné návrhy.

³⁾ O této otázce v Kroměříži viz B. Rieger (Osvěta 1898, str. 11 a nyní též v Památku). Návrh Palackého v ústavním výboru žádal i za *připojení Slovenska k Čechám* a k Moravě. — Ostatek vše po tom po všem, co dosud víme, není ještě dostatečně objasněna. Zdá se, že Palacký to tak nemínil, aby nějaké krajiny Čech a Moravy byly od těchto zemí odděleny, že však nebyl proti tomu, aby měly svůj sněm, tak že by ve skupině české — rozmožněné o Slovensko — byly dva sněmy. Ale nebyl to určitý návrh. To vysvětluje však teprv z dopisu Palackého poslaného Pražskovi r. 1874, když byl Herbst v říšské radě připomenul, že v Kroměříži byl Palacký hotov české Němce přidělití jinému sněmu.

že Palacký vycházel ze své idee státu Rakouského, jež se opírala o přirozené právo národnosti. Palackému historické právo summum bonum nebylo. Než sluší připomenouti, že Palacký v onom článku, jenž jedná přede vším o centralizaci a čelí proti ní a proto též proti oktrojované ústavě vydané v březnu 1849, tento návrh na nové rozdělení Rakouska přednáší spíše jako thesi *ad disputandum*.¹⁾ Po r. 1860 Palacký takové nové rozdělení na základě ethnografického pokládal již za nemožné, nicméně ani tu nepopírá, že by vhodné, kdyby jen bylo možné, jeho ideji státu Rakouského nejlépe. Onen článek v Národních Novinách má i jiný význam. Po jeho vydání byly Nár. Noviny zastaveny, a z Vídně přišel Palackému odpovědný list, brožura Helfertova²⁾ „*Österreich und die Nationalitäten. Ein offenes Wort an Herrn Franz Palacký.*“ . . . Za nedlouho vzdal se Palacký účastenství v aktivní politice úplně.

IV.

Žádná z ústav, které byly vypracovány, nebyla provedena, ani ústava Palackého, ani ústava Kroměřížská, ani ústava od vlády oktrojovaná.

Že po vítězství nad revolucí v Uhrách nastala vláda absolutní, v tom jest jakási logika události, jakož i v tom, že absolutismus po několika letech zase přestal po porážkách na bojích hornolánských. Po tolikřetých zkušenostech a zklamáních, kterými jsme prošli od r. 1860, a zvláště nyní, kdy nastal tento hrozný úpadek parlamentarismu, který kazí celý veřejný život — také nákazou imitace, která z něho i k nám přichází a mezi námi se šíří — minulý absolutismus snad již se nám nemusí jevit veskrze v tom světle, jako se jevil, pokud trval, těm, kdo byli zažili krátké svobody roku 1848. . . . Onen

¹⁾ Radhobst III. 67. — Zde se navrhuje sedm komplexův neb národních skupin (a to pro celé mocnářství); co zde řečeno, není však ani dosti srozumitelné. Výklad přináší teprv r. 1865 Idea státu Rakouského (tamtéž 190), totiž jak to Palacký míní r. 1849. Zde čteme: Já když ku prosbě neb Havlíčka na konci r. 1849 podal sem do Národních novin článek svůj . . . odvážil sem se staviti ono skupení na základě čistě ethnografického . . . A dále: O mně jakožto historikovi mnozí lidé ani dověditi se neuměli, kterak já mohl v takové mife zapřítí historické zásady . . . Vskak já uznávám, že od té doby . . . návrh ode mne 1849 činěný stal se již netoliko nevhodným, ale i nemožným; nejsem při vši své doktrinárnosti nikoli tak urputným ideologem, abych politický plán sebe spisatelněji provéstí hleděl proti tak říkaje 98 procentům veřejného mínění. Ale zásada rovnoprávnosti potká se proto v praktickém provedení svém s nesnázení ještě mnohem většími nežli prve. — Celé místo má raz jakési konfesse.

²⁾ Helfert ton toho spisku nyní po letech omlouvá (Památník 100).

absolutismus převzal některé úlohy od r. 1848 a také je provedl; nebyl to absolutismus tak nečinný, jako byl Metternichův, zvláště v pozdější své době; přinesl reformy v oboru administrace, přinesl reformy v oboru školství, zvláště nejvyššího; tyto zásluhou Lva Thuna. Než bylo to přece, abych užil ještě jednou jeho slov: bylo to na mnoze přece — une politique étouffante. . . .

Jazyku českému popřál absolutismus aspoň nějaké místo ve škole (vlastenci před r. 1848 by to byli s povděkem přijali) a nevyuloval ho z života veřejného úplně, ovšem více theoreticky než prakticky. Než k nepolitickému národnímu životu českému choval přece málo přízně.³⁾ Rovně právo národů mohlo býti provedeno i za absolutismu. Provedením jeho byl by si absolutismus snad získal nesmírné zásluhy — o Rakousko. Avšak absolutismus, jenž se josefinismu namnoze vzdával, i v tom, v čem josefinismus přetrval Josefa (mínim tu poměr státu k církvi): zde (v germanisaci) směr doby Josefový přece v podstatě držel.⁴⁾ Navracuje se nadto také k policejnímu systému doby Metternichovy. V tom byl absolutismus nelogický.

Části této reakce jest i to, že se šlechta česká od národního života českého odvrátila téměř úplně. Zde šla reakce velmi daleko: bylo v tom cosi symbolického, když pánové čeští počali vystupovati z Musea. Když dnes na tyto věci pohlížíme nazpět ze stanoviska historického, ozývá se nám i tu neustále otázka: proč? — proč se tak dalo? Někjaké vysvětlení (neb v dějinách vše má svou příčinu, jejich průběh logický i — nelogický) nám poskytuje r. 1848, zejména jednání na sněmu Kroměřížském: nějaké vysvětlení nám dávají i ono Tacitovské „in servitium ruere“: než úplně si to vysvětliti nedovedu; musím i tu opakovat, že plně vysvětlení by nám podati mohl jen vrstevník a zkušenost jeho.⁵⁾ Avšak faktum samo nám dosvědčuje vrstevník, a tento vrstevník jest — Palacký. Tuto stránku reakce Palacký téžce nesl, on, který byl přišel do Prahy v době Sternberkův, on, jemuž byl po boku stál v Matici

³⁾ Zvláště charakteristické jest, jak se vláda chovala k Sboru pro zřízení Národního divadla, o čemž vypravuje K. Kadlec v Památníku (Fr. Palacký a české divadlo v Praze).

⁴⁾ Proti tomu se ozývá Palacký již r. 1849 v Nár. Nov. (Radh. III. 63).

⁵⁾ Tomek (Památník 84) uvádí jako příčinu „roztrže“ mezi Palackým a šlechtou (hned r. 1850 nastalé), že mu šlechta jako vůdci strany národní přičítala „úplné odchýlení se od předešlých snah o zachování základů starého zařízení zemského vedle připuštění živli širších k účastenství se v konstitučních volbách, na místě čehož i návrhy vřsborn národního i potomního říšského sněmu ve Vídni a v Kroměříži směřovaly k ústavě zcela novotní“. — Jest to jistě svědectví velmi vážné, avšak přece nestačí, co tu řečeno, k plnému vysvětlení příčiny a následků oné „roztrže“.

vždy více pravdy než líčení, které by, pocházejíc z nenávisťi, přinášelo obraz králův ve všem obraze Palackého odporující. nehledě ani k zpozditým výtkám proti králi Jiřímu, jaké jsme slyšeli nedávno u nás. Král Jiří — to ukázal Palacký — patřil k nejznamenitějším panovníkům českým, zůstane chloubou českých dějin, a není těmto dějinnám hanou, jestliže se v nich jevalo (tak bychom mohli význam jeho vlády krátce naznačiti) na sklonku středověku (Palacký v tom spatřuje známku novověkosti) o sekularisaci státu.

V.

Palackému Dějiny národu českého byly životním úkolem; a měly samy svůj úkol: byly složeny ve službě národa; měly býti prostředkem k jeho probuzení a vychování, byly napsány pro jeho poučení. Palacký věřil, že jednotlivci a národové se mohou z historie učiti, a žádal, aby se učili. Takového mínění o didaktické a paedagogické ceně historie došel již ve svém mládí a při něm setrval. Z toho plyne způsob, kterým jsou Dějiny psány, jejich vřelý ton, jejich (pravím to bez výtky) subjektivnost. Palackého Dějiny jsou zrcedlem nejen české minulosti, nýbrž také zrcedlem velkého muže, jenž je stožil, i doby, ve které je skládal, ale také již té doby, které náleží duševní vývoj jeho až k oné časné, mužné dospělosti a hotovosti. Z té doby přinesl si Palacký svůj názor světa do té doby, kdy počal psáti Dějiny. To vše — bohatost látky, kritické její zpracování, jednotné pojetí, ušlechtilá tendence, krásná forma — jim dodává zvláštní ceny, pro kterou nemohou upadnouti v zapomenutí, tak aby náležely jen literární historii. Dějiny Palackého zůstanou knihou oživující a živou, podobně jako dílo Gibbonovo neb Macaulayovo.¹⁾ Takové místo mají ve světové literatuře. Pro nás jsou více.

Když vyšla r. 1867 2. část 5. (posledního) svazku Dějín, Pertz, spoluzakladatel monumentálního díla, sbírky pramenů Monumenta Germaniae historica, psal Palackému: „Empfangen Sie meinen herzlichen Glückwunsch zum Abschluss Ihres grossen vaterländischen Werkes. Exegi monumentum aere perennius — ist Ihr unvergänglicher Wahlspruch.“

„Exegi monumentum aere perennius“ je citát tak často užíván, že trati na svém významu. A přece netrati při díle, jako je Palackého, a když domyslíme ty myšlenky, které vzbuzuje básně Horácova. V té básni sebevědomě praví básník dále, že tak dlouho potrvají básně jeho, jak dlouho potrvá Řím,

¹⁾ Musím na některých místech opakovati, co jsem již pověděl jinde (Č. čas. Hist. 1898 číslo 1.).

Řím starého věku, klassický Řím Joviše Kapitolského. . . . Více pro sebe nežádal a nevěděl ani, co by více mohl žádati, než toto: tak dlouho žiti v díle svém:

donec Capitolium
scandet cum tacita virgine pontifex.

A dostalo se mu více, než pověděti dovedl. Již dávno nevystupuje vzhůru ke Kapitolu Vestálka, a přece ještě žijí básně Horácovy, přetrvavše starověký Řím, a my všichni jsme čelili ve škole verš: Exegi monumentum. . . Co v tom všem řečeno? Starověký Řím a starý římský stát dávno vzal již za své, ale dosud žije dílo ducha římského.

Ten úkol, který si vytkl již mladý Palacký — vypsání Dějín českých — ten úkol mu bylo dáno provéstí (aspoň do konce středověku); zde bylo dílo vykonáno, které potrvá; zde máme program vyplněný a provedený. . . .

Palacký dal sobě (ale i nám) program práce kulturní, vyloučil problémy politické pro sebe, pro nás i pro Rakousko; pro Rakousko ideu státu Rakouského, Rakouska jednotného, a přece svým národům plnost zvláštního bytu národního poskytl jejich. K tomuto problému se vrátil Palacký sám po r. 1860.

Roku 1860, téhož roku, kdy vyšel Palackého král Jiří, počal vycházeti Riegerův Slovník Naučný; bylo to znamení doby. A rok 1860 přinesl ještě jiné znamení doby: diplom říjnový. . . . Přípravovalo se vystoupení z pasivní politiky (ne dobrovolné, nýbrž reakci uložené), návrat k aktivní politice. A jako při Slovníku Naučném, tak i zde Palackému po boku stál Rieger. Moje upomínky sáhnají do té doby. . . . My, kteří jsme od starších slyšeli vypravovati, třeba hlasem utlučeným, o roku 1848, my jsme již počali chápati důležitost toho, co se připravovalo, a my jsme potom také již spolu prožili jakési politické: *aurea prima sata est aetas*. . . . Byla to doba, kdy jakýmsi nevyslovným kouzlem provázána byla jména: Palacký a Rieger.

Než pro nás ona dusící politika reakce nejdéle potrvála. První prosba naše, ještě před vydáním císařského diplomu, byla prosba za volný hlas, za svobodné slovo, prosba, která se nesla až k stupňům trůnu. Byla to Riegrem sepsaná petice za povolení žádosti o žurnál, žádosti orgány vládními dlouho odmítané, petice, kterou na prvním místě podepsal Palacký, a kterou do Vídně nesli Rieger a Macháček.

Tato petice jest však více než petice za žurnál, jest to mužné slovo v pravý čas a na pravém místě; jest to zároveň program.²⁾ V petici té se žádá za českou školu, za volnost

²⁾ Černý II. 822. Tato Riegerova petice jest klassický kus naší politické literatury, té, která vzniká s událostmi a přece má také cenu trvalou.

pro vývoj českého umění (totiž odstraněním překážek, jež kladeny do cesty sboru pro vystavění Národního divadla již roku 1849 založenému,¹⁾ za uvolnění Musea a Matice od tlaku na nich spočívajícího, za práva jazyka českého v úřadě a na soudě. Jest to program, ale nepolitický, neb ani rovnoprávnost jazyková není tu, jako je dnes, otázkou politickou, nýbrž petice žádá, aby české strany (o německé se nestará) měly úředníky jazyka českého znalé, protože je to užitečno a potřebno pro strany i pro veřejnou službu.

Co v té petici je přece politického, je vlastně jen zmínka o rozmožněné říšské radě, jež před podáním petice byla svolána.²⁾ Petice si stěžuje, že mezi členy rozmožněné říšské rady nebyl ani jeden, jenž by náležel „původem a jazykem a spolu i národním vědomím k národnosti československé“. Když si vzpomeneme, že v rozmožněné radě byl hr. Jindřich Jaroslav Clam-Martinič, a když přibíráme z petice ještě místo, jež byl: „národu československému jest potřeba veřejného orgánu tím patrnější, čím více na jevě jest, že šlechta jeho, kteráž by vlastně historicky povolána byla, co prostředník přání lidu svého o nejvyššího trůnu předněti, této krásné úlohy fakticky se vzdala; v tom . . . odcizila se šlechta svému národu téměř docela“ — vidíme, jak hluboké bylo toto odcizení.

Kdo potom (1861) zprostředkoval sblížení mezi Riegrem a Clamem-Martiničem, a jak se to stalo, bylo nám nedávno podrobněji pověděno.³⁾ I to mělo pak cosi symbolického do sebe, že r. 1861 Clam-Martinič zvolen za praesidenta Musea, a Palacký zase za člena výboru.

Kolik účastenství při vedení české politiky měl v nejbližší době vedle Clama a Riegra Palacký, nedovedu pověděti. Česká politika se vracela k historickému právu, k státoprávnímu programu stavovské opposice r. 1847, Palacký theoreticky ve svém největším a nejdůležitějším politickém spise, složeném roku 1865, setrval při své ideji státu Rakouského, leda že se vzdával svých návrhů na ethnografické rozdělení a seskupení

¹⁾ Karel Kadlec, Palacký a české divadlo v Praze (Památník). — Zde zároveň mnohé podrobnosti o poměru (vlastně nepoměru) šlechty k národním životu českému po r. 1850.

²⁾ Zahájena byla 1. června, petice podána císaři 18. června 1860.

³⁾ Byl to Tomek. O tom máme jeho vlastní svědectví. V. V. Tomek, Styky mé s Palackým do r. 1862 (Památník). Nedlouho před tím (v prosinci 1860) vyslovil se Palacký v dopise Petru Chlumeckému pro to, aby — ne sice šlechtě jako šlechtě, ale velkostatkářstva poskytoje ve výhodnější politické postavení (politische Vorzüge), očekáváje však, že větším právům odpovídají budou také povinnosti (die correspondierende Pflicht der Pflege höherer Nationalinteressen, Kunst und Wissenschaft), tedy podobně, jako bylo před r. 1848. A zde Palacký podotýká, že chování šlechty po r. 1848 bylo pro něho urážlivé.

zemí mocnářství našeho, vzdával prakticky, ale nevzdal theoreticky ani v té době úplně. Skutečný průběh odchýloval se však čím dále tím více jak od státoprávního programu české politiky, tak od Palackého idee státu Rakouského.¹⁾

Rokem 1861 se počíná nová doba aktivní i pasivní politiky české, dosud neskončená. Z té doby jen dvou věci se miním ještě dotknouti.

Brzy se počaly tvořiti strany, nejprve strana mladočeská. — Palacký toto dvojení těžce nesl a odsuzoval, shledávaje v něm jen nové doklady k staré nesvornosti slovenské. Než on sám byl roku 1848 napsal v úvodu svých Dějin, že „každý skutek dějinný na zápasu, tudíž na sporu dvou stran záleží.“

¹⁾ Viz nyní zvláště velice cenné pojednání *Boh. Riegra*, Ústava Rakouská dle Frant. Palackého v l. 1848—49 v Památníku. (Moje přednáška byla napsána dříve, nežli jsem četl tuto práci.) Zde se praví (str. 641): „Nehat theoreticky možnou jest hádka, zdali návrhy Palackého z r. 1848 a 1849 vycházejí ze státu složeného (federovaného) nebo jen decentralizovaného, naopak zcela jasno jest, že poměr jejich k programu historického státního práva českého je negativní; že t. zv. federalistický program Palackého v této době nikterak se státoprávním v jedno srovnati se nedá. Shoda obecného programu federalistického či autonomistického se státoprávním za jistých poměrů je možná; mohou na čas hledati v sobě vzájemnou podporu, vcházeji v alliance či koalice . . . avšak v základní postavě i v posledním útvaru svém zůstávají v Rakousku nutně rozdílnými. Při té podobě, jakou Palacký v letech 1848—49 navrhoval, nutno říci, že Palacký nikterak nezůstal státi na programu státoprávním; on aspoň od zahájení konstituujícího sněmu říšského podřizoval historický program česko-státoprávní modernímu a širšímu programu rakousko-federalistickému.“ — A potom dále (str. 643): „Proto přece není dovoleno prostě říci, že by Palacký r. 1848 vůbec nebyl přikládal váhy historickému státnímu právu a jeho programu, jenž zprvu byl u nás formulován drem Braunerem ve Pražských peticích . . . Avšak Palacký zprvu přidržoval se programu tohoto spíše z pohledu národnosti, nežli z důvodů historismu a pragmatického práva . . . Proto, když program státoprávní bouřemi svatodušní byl ztroskotán, a když na půdě sněmu říšského slibováni si aspoň dobytí svobod politických i národních, Palacký nemeskal podatí nám program nový, jenž jinými způsoby zabezpečiti měl naši národní samobytnost . . . To byla vlastní doba jeho samostatné a státnické působnosti, jaká později tou měrou se nevrátila.“ — Pojednání B. Riegra je věnováno Palackému v roce 1848—49. Než na konci se dotýká také doby pozdější (str. 644): „V letech 60. zase znenáhla (ne hned) začal u nás rozvíjeti se program státoprávní. Historická šlechta sama jediná osvědčila její hned v dubnu 1861 a tím dala nám teprv podnět k tomu: sblížení mezi Jindř. hr. Clam-Martiničem a národními poslanci stalo se základem ke společnému postupu na půdě práva historického, které prve byla námi opuštěna. Tu také Palacký napotom účastenl se nového směru . . . Ale i potom přál si vlastně jen přizpůsobiti svůj starý program novým poměrům.“ — Program Palackého, jak vyloučen ještě r. 1865 v l. st. R., vlastně logicky se nesrovnává s pasivní politikou, jako program rve státoprávní byl vlastně vylučoval politiku aktivní před uznáním jeho. Skutečná politika šla však jinými cestami. Starý program Palackého ukázal se vždy přece mocnějším, konečně i proti jeho vůli.

Roztržka se vztahovala též na poměr k šlechtě. To se odvrátili nedalo, aby se strany nedostavily dříve nebo později. Avšak, mám-li se na to odvážit, abych dějiny opravoval: snad litovati jest jiné věci, že totiž u nás nevznikla strana opravdu konservativní. Stranou konservativní míním stranu národně konservativní, totiž českou proti německé, do které (netoliko ke které) by byla náležela též šlechta v Čechách, ne již veškerá, ale ta část její, jež šla s Clamem-Martiničem. Tak by bylo snad přece nastalo to, co bylo programem Palackého před r. 1848, co navrhoval Palacký Bedřichovi Deymovi r. 1846. Ze šlechty v Čechách by se byla stala národní aristokracie, šlechta česká. Co se z této části programu Palackého přece dostavilo, to bylo vždy přijímáno s vděčností a uznáním neménějším než před r. 1848.

Palacký sám od šlechty vždy očekával, že bude „plniti své povinnosti k národu“. Ale již neopakoval, co byl pověděl r. 1832, že „bez vyšší šlechty spásy pro nás nebude“. Roku 1861 do programu Národních Listů¹⁾ vloženo, že v pánech českých poznáme s ochotnou radostí přední syny národa a svěříme se jejich vedení, kdekoliv budou v čele kráčet politikým věhlasem a obětavým vlastenectvím. Než potom se dodává: „My ať se šlechtou nebo bez ní budeme pokračovati neodvratně na cestě ke zvelebení duševnímu a hmotnému národu svého.“ A k tomu se Palacký hlásil i r. 1864 v polemice — proti Národním Listům a zároveň proti těm, kdo by tvrdili, že „my šlechtu ani nepotřebujeme“ . . . Co řečeno v petici z r. 1860 o úkolu šlechty, to platí — i dnes po Hohenwartovi. Platí také i pro ni, protože pátý Hohenwartův byl také její porážkou, a hlavně porážkou její. Šlechta, plnic úkol tam vytkžený, prospěla by také sobě, sobě i nám.²⁾ Dosud, jako před r. 1848, musíme o to státi, aby v národním životě účastnily se všechny vrstvy společenské.

Tolik o jedné věci. Druhá jest Palackého a jiných cesta do Ruska.

Slovanské akcenty se u Palackého ozvaly neživěji v mladých jeho letech, pokud dlel na slovanštějším Slovensku, a potom na sklonku jeho života. Uprostřed leží r. 1848 a psaní do Frankfurtu. Toto psaní do Frankfurtu je psaní proti Frankfurtu, ale, jak víme, i proti Rusku. Palacký se v Doslovu

¹⁾ Program ten složil Rieger. N. L. počaly vycházeti 1. ledna 1861, tedy krátce před první schůzí Riegrovou s Clamem (6. ledna).

²⁾ Co napsal před r. 1848 Podlipský, nepozbylo úplně platnosti ani dnes. Jsou to zvláště poměry rakouské. . . Proč však šlechta česká od pádu Hohenwartova politiky platí mnohem méně, než polská (o maďarské ani nemluvě)?

k Radhostu r. 1872 přiznal, že své mínění o Rusku změnil, a vyzložil, jak je změnil. Poslední slovo v těch věcech, ostatek již tu naznačené, pověděl však o rok později v polemice s Makuševem: „Kdybychom jednou přece musili přestatí jako Čechové, nebude nám na tom mnoho záležití, staneme-li se Němci, Vlacy, Maďary neb Rusy.“

Ale Palacký praví dále: Čechové zachovají svou národnost, pokud sami budou chtít. Co tím myslí, i to na tom místě také najdeme: Není každému národu Prozetelnosti dáno, aby byl veliký extensivně, než aby tím byl intensivně, to každý národ má ve své vůli a moci.)

Vůle zde ovšem není ona *laudanda* voluntas. . . Je to energie, z níž se rodí čin a práce — práce také v oboru toho programu Palackého, jenž jest starší než jeho program politiký.

Jako roku 1848 a po něm, tak i po roce 1860 Palackému politika přinesla nejedno zklamání. A zdá se mi, že ono zklamání po r. 1848 ho ani po r. 1860 již nikdy nepoustilo úplně, a že pasivní politika těchto let odpovídala také této osobní náladě Palackého. Zde v politice aktivní i pasivní se nedočkali té chvíle, že by se mohlo ozvati ono: Exegi monumentum aere perennius . . . Než Palacký byl více než politik. A právě proto také o politice dal nám naučení, jež platí pro nás i dnes. Politika mu nebyla účelem sama sebou, nýbrž prostředkem. Nevím, jak bych celý program Palackého naznačil krátkým slovem, leda jak jsem již učinil: byla to *plnost bytu národního*; a k plnosti té náleží také politická autonomie jako část její a jako prostředek. Tento plný program Palackého nevede k podceňování politického života (to by bylo na škodu), ale vede přece do jisté míry k emancipaci od politiky. Dobře-li jsem pochopil vlastní a nejvlastnější program Palackého, pak nevím, není-li dnes u nás politiky příliš mnoho.³⁾

Palackému samému doba po r. 1860, doba aktivní i pasivní politiky, nepřestávala býti dobou práce; jemu politika nepřinášela *otium sine labore*. V těch letech dovedeny Dějiny do r. 1526, přepracován a rozmožnen díl jejich třetí. Roku 1875

¹⁾ Již r. 1819 napsal mladý Palacký do svého denníku: Sláva národů nezakládá se na mnohosti jejich, ani na síle fyzické, ona jest v životě, v duchu jejich . . . Duch národa jeví se tam, kdež on se všim svým zbožím pro ideji žiti a zemřítí hotov jest. — Jak se v té věci srovnávali Palacký a Havlíček, ukázal Masaryk ve své nejennější práci, *K. Havlíčkovi*, v hlavě VII. Je to „problem malého národa“.

²⁾ Srovn. *Masaryk*, Česká otázka 127. — Nemohl jsem na každém místě vyládat, v čem a pokud s touto knihou se srovnávám nebo rozcházi. Patrně, že shody je dosti mnoho, ač výklad se někdy i na těch místech rozcházi.

a 1876 vyplněna vydáním obou částí druhého dílu mezeza, jež v českém zpracování Dějin zůstávala.

Dějiny národa českého, takto na samém konci života zavřené, jsou zároveň závěrkou vědecké práce Palackého na poli historie. I v této práci, jako ve všem, co Palacký podnikal, jest system a program. Za předchůdce měl Palacký Dobnera a Dobrovského. Než co měl od nich, jemu nestačilo; týkalo se hlavně nejstarších dějin českých. Největší část přípravné práce musil Palacký pro sebe vykonati sám: sbírání pramenů i jejich kritické propracování. Sbíráni a vydávání pramenů trvá od jeho příchodu do Prahy (byla to první cesta jeho vědecká, jež se mu však stala více než cestou vědeckou) až do poslední práce v archivu Treboňském, který, lze říci, miloval jakousi osobní láskou,¹⁾ od vydání Starých letopisů (1829) až k založení Archivu Českého (1840) a odtud až po oboji Urkundl. Beiträge (1860 a 1873) a po Documenta Mag. Joannis Hus (1873); kritické (a, jak víme, na mnoze apologetické) práce jdou od *Würdigung* (1830),²⁾ které patří epitheton ornans „neocenitelná“, až k polemickému spisu proti Höflerovi, který Palacký naznačil na titulu zároveň jako studie kritické, a až k pojednání o Valdenských (1868).

Palacký dal sobě program vědecké práce historické, sobě i jiným, který ani po tom všem, co vykonáno od něho a po něm, vyčerpán není.³⁾ I zde Palackého program jest program pro budoucnost. Sem náleží založení fondu pro vydávání Pramenův dějin českých, sem náleží budoucí Diplomatař český, pro který látku sbíral po mnoho let Palacký se svými mladšími spolupracovníky. Mezi tyto mladé spolupracovníky náležel kdysi Tomek. Palacký tímto programem práce historické, vykonané a dosud nevykonané, založil českou školu historickou, t. j. školu pro práci historickou v oboru dějin českých, která skrze Palackého jde nazpět zvláště k Dobrovskému. Palacký byl osobním žákem Dobrovského, o němž praví, že mu dovolil choditi k němu na cvičení se ve čtení starých písem a pro poznání pramenů českých. A podobně vyšel ze školy Palackého Tomek. U obou však platilo: non iurare in verba magistri. Tomek vyšel ze školy Palackého, ale stojí samostatně vedle něho, jako náš druhý velký dějepisec.⁴⁾

V Palackého filosofii obsažena hned také jeho etika, jejíž kategorický imperativ vyjadřoval nejraději slovy: čeho

¹⁾ *Fr. Mareš*, O pracích Palackého v archivu Treboňském (Památník).

— O pobytu v Římě přinese zprávy také Palackého Denník.

²⁾ *Jar. Goll*, Palackého Würdigung (Památník).

³⁾ *Jar. Goll*, Palackého program práce historické v C. Čas. Hist. 1898.

⁴⁾ *Václ. Novotný*, Václ. Vlád. Tomek v C. Čas. Hist. 1898.

sobě nechceš, jinému nečii. V historickém životě nacházel etické motivy jako faktory jeho, pro politický je postuloval. A také pro práci vědeckou. Palacký poznával a vyslovil, že kritičnost je také stránkou mravní povahy člověka, že kritika je povinností historika, také jeho kategorický imperativ. Je to starý příkaz: ne quid falsi dicere, ne quid veri non dicere audeat historia . . .

Palacký v životě lidském pokládal autoritu za potřebnou, v zápalu a pronikání se vzájemným autority a svobody spatřoval vyšší obsah a pokrok dějin. A tak se měl sám k vědecké autoritě Dobrovského¹⁾ (ještě, než se stal jeho osobním žákem, v otázce prosodie, kde jsme se však vrátili zase k Dobrovskému, ne proto, že on to řekl, ale že on objevil zákony jazyka českého i v té věci), a tak se nejednou má také Tomek k němu. A tak má platit i dále v české historické práci autorita a svoboda, tradice i pokrok . . . Do pozdějších let Palackého náleží také rozmnožení naší národní organizace založením Svatoboru (1862), do posledních let jeho konečně patří sebrání a vydání menších prací starších, historických i nehistorických, pojednání politických starších i novějších (mezi těmito *Idea státu rakouského*), pramenů k životu a činnosti jeho i k dějinám jeho doby; jsou to *Radost* (1871—73), *Gedenkbücher* (1874), *Zur böhmischen Geschichtsschreibung* (1871). Radost upatřen *Doslovem*, *Gedenkbücher Závěrkem*. Doslov vydal Palacký též německy; i v těch letech k světu mluvil tímto jazykem; německému vydání Doslovu dal název: *Politisches Vermächtniss*. Zde i jinde odkázal nám Palacký mnohý hluboký výrok, mnohé heslo, mnohou hesi ad disputandum. V Doslovu se dotkl též otázky sociální, jmenovitě dělnické, varuje před násilím a očekáváje mnoho od rozumu a spravedlnosti jiných tříd. Varující hlas Palackého měl by u nás zvláště nyní býti slyšen a poslechnut, ale nejen od dělníků. Od ostatních tříd očekával Palacký příliš mnoho. Čím více se blížíme konci století, tím jednostranněji se domáhá platnosti jinde i u nás „absolutismu rassy“. Je to výraz Palackého,²⁾ kterého užil ve smyslu nadvlády národnosti nad národností. Palacký předvídal, co nastává, vždyť se to počínalo již v době jeho. Dnes u nás, v Rakousku, se o rovnoprávnosti již i mluvíti přestává . . . Tak stojí proti sobě na konci století Němec a Slovan všude, kde se stýkají, a také namnoze Slovan

¹⁾ O poměru Palackého k Dobrovskému jsem něco podotkl ve svém pojednání (o Palackého Würdigung) v Památníku. Než to nestačí; zde by bylo třeba pojednání zvláštního, podobně jako o poměru Palackého k Lib. Soudu, Ruk. Král. atd.

²⁾ *Gedenkbüch.* 307.

a Slovan, Rus a Polák. Na konci minulého století převahu měl „filanthropický kosmopolitismus“¹⁾ jenž vědomi zvláštní národnosti až i udušoval. Podle Palackého filosofie dějin vzájemné pronikání těchto protiv by znamenalo žádoucí pokrok. — Než lze mluvíti také o vnitřním absolutismu rassy.

Přicházím ke konci.

Ještě jednou se obraťme zpátky k mladému Palackému, k jeho prvním letům pražským. Při oné památné rozmluvě dne 20. prosince 1825 se Šternberky a Dobrovským Palacký zvolal: „Kdybych byl třeba cikánského rodu a již poslední jeho potomek, ještě za povinnost bych si ukládal, přičiniti se všemožně k tomu, aby aspoň čestná po něm zůstala památka v dějinách člověčenstva . . .“ Tato slova — co znamenají, než, že záleží na tom, netoliko abychom byli, nýbrž také, a více na tom, jací budeme? Neboť od toho, jací budeme, od vzdělanosti, ale neméně také od mravní povahy bude záviseti, zdali budeme; toť vlastní smysl a jádro některých výroků z posledních let Palackého, jako onoho: že národ český potrvá, pokud bude chtíti.

To vše souhlasí s filosofii Palackého, to z ní plyne, tedy z názoru o světě a životě lidském, jak se u něho vyvinul a ustálil v letech ještě mladších, v letech přešpurských. Pro svou filosofii našel formulu u Bacona; lze ji vysloviti slovy jeho; to jest účelem a cílem člověka: *divinitatis cuiuspiam participem fieri*. To jest úkolem jednotlivce, a to je cílem, ke kterému spějí podle Palackého přesvědčení konečně dějiny lidstva. Palacký našel si i české slovo: *božnost*. Božnost rozložil si ve trojici ideí: pravdu, dobro, krásu.

Jednu z těchto ideí pojal do svého hesla: *Svoji k svému, a vždy dle pravdy!* Svoji k svému — co je to jiného než idea národnosti? Ze všecku práci svého života věnoval službě svého národa (je to jeho oblíbené slovo), v tom obsažen jeho význam pro nás. A přece ani idea národnosti není jemu ještě idea absolutní. Kdo dobře rozumí Palackému, tomu zní jeho heslo také: *Svoji k svému, ale vždy dle pravdy!* Nejsem první, komu se toto *ale* v hesle Palackého ozvalo. Heslo Palackého má dvě části; v každé je úkol; a vedle hesla zanechal nám Palacký také vzor, jak bychom měli plniti oba úkoly, aby se nám nerozpadlo na kusy heslo jeho: *Svoji k svému, a vždy dle pravdy!*

¹⁾ Radh. I. 25.

Palackého Würdigung.*)

Budoucí životopisec Frant. Palackého bude mítí zajímavou, ale také, nenajde-li se s dostatek pramenů, nesnadnou úlohu vyloužiti, jak se Palacký vzdělal na historika. K tomu, co Palackému dáno bylo shůry, přistoupily rozsáhlé vědomosti a mnohostranná příprava. To není podivuhodné, že Palacký, než přistoupil k spisování svých Dějin, konal dlouhé přípravy. Nýbrž to nás naplňuje obdivem, že se u něho oji vědomosti objevují tak brzy, že jeho příprava byla tak mnohostranná a tak systematická. V ní byl již napřed dán pracovní program pro něho samého a hned také pro jiné, program tak rozsáhlý a bohatý, že dosud, když se zavírá sto let po narození Palackého, není vyčerpán.¹⁾

Již konce školy přešpurské r. 1819, měl Palacký úmysl vedle krasovědy věnovati se také dějepisu, avšak nepomyšleje hned na vypsání celých dějin českých; vábilat jej k studiu a k vypsání doba husitská.²⁾ Proto 1823 přišel do Čech, do Prahy sbírat prameny, doufaje, že mu postačí jedna návštěva, jeden delší pobyt, po kterém, navráte se do Uher, mnil dopřati již započatou krasovědu. Než bylo mu souzeno zůstati v Čechách pro život a věnovati se dějinám českým úplné. Že se tak stalo, bylo přede vším zásluhou Šternberků a „jejich přítele“ Dobrovského.

Onen životopisec Palackého, jehož čekáme, snad ukáže, jakou přípravu Palacký již do Prahy přinesl. Ze, chystaje se k vypsání husitské doby, o celém průběhu českých dějin přemýšlel, patrně z pojednání, které nedlouho před tím (1822) byl poslal Kopitarovi.³⁾ Z něho vidíme, že si byl Palacký již

* Památník na oslavu stých narozenin Fr. Palackého, Praha 1898, str. 247—262.

¹⁾ Objevuje se hned r. 1825 v plánu pro Musejnyky, *Gedenkbücher* 47. Srovn. *Goll*, Palackého program práce historické *Český Casopis Historický* IV. I. sešit.

²⁾ *Gedenkbücher* 3.

³⁾ Pro *Wiener Jahrbücher*, kde však nevyšlo. Vydáno teprve v *Gedenkbücher* 19.